

Research Paper

The culture of digital nomadism: An ethnographic study among Iranians in Türkiye

Zazale Hosseini¹, Zohreh Anvari^{2*}, AbouAli Vedadhir³, Kusha Gorji Sefat⁴

Received: Feb. 7, 2025; Accepted: Jun. 2, 2025

ABSTRACT

Digital nomadism is a lifestyle built on digital technologies and travel, primarily characterized by mobility and remote work. Despite its seemingly free and enjoyable appearance, it carries inherent risks due to a "live-in-the-moment" ideology that often overlooks traditional and modern life planning. To understand Iranian digital nomads in Istanbul, Türkiye, we conducted a six-month ethnographic study with autoethnography approach, supported by thirty in-depth interviews. Participants were recruited using the snowball sampling method. Iranian digital nomads in Istanbul can be categorized into four groups based on their remote work arrangements: business owners, investors and experienced professionals; Salaried professionals with long-term remote contracts; Project-participants with short-term remote contracts; Novice and No-Contract Nomads. While many digital nomads seek freedom from restrictive rules, Iranian nomads place greater importance on achieving a better life and accessing global markets. This form of "no-destination migration", though seemingly escaping labor regulations and social boundaries, paradoxically demands a higher degree of self-organization and self-control. Sustaining a nomadic lifestyle necessitates a thorough understanding of domestic and international laws concerning visa issuance, residency, taxes, and insurance across various countries. Though seemingly borderless, the movement and freedom inherent in this life appear to create more fluid political, social, and cultural boundaries.

Keywords: Digital nomadism, no-destination-migration, cultural changes, liquidity of political boundaries, liquidity of social boundaries

1. PhD Candidate in Anthropology, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

✉ qazale.hosseini@ut.ac.ir

2. Assistant Professor, Department of Anthropology, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

✉ z.anvari@ut.ac.ir

* Corresponding Author

3., Professor, Department of Anthropology and Health Studies, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

✉ vedadha@ut.ac.ir

4. Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

✉ k.sefat@ut.ac.ir

INTRODUCTION

Türkiye has emerged as a key hub for tourism and migration, attracting Iranian digital nomads who, due to visa restrictions, often rely on tourist visas and short-term residency. Digital nomadism, defined by the use of digital technologies and remote work, has grown rapidly worldwide—accelerated by the COVID-19 pandemic—with 18.1 million participants recorded in 2024 and projections of over 35 million by 2035. Although 67 countries now issue digital nomad visas, Iranians face exclusion in neighboring states such as Türkiye and the UAE, making access more difficult. Nevertheless, middle-class, educated Iranians increasingly adopt this lifestyle as a pathway for migration and work abroad, drawn by stable internet, global financial networks, and more open sociocultural environments. This phenomenon illustrates both a mode of escape from restrictive governance and an entanglement with global economic, political, and technological structures.

PURPOSE

This ethnographic study provides a first examination of Iranian digital nomadism, highlighting how the phenomenon—shaped by technological infrastructure, remote work, and global mobility—is transforming labor structures. While studied internationally for over two decades, digital nomadism remains unexplored in Iran, making this research a foundation for future interdisciplinary studies on the intersections of technology, mobility, and labor.

METHODOLOGY

This qualitative ethnographic study, conducted in Istanbul as part of the migratory route of Iranian digital nomads, employed autoethnography (Ellis et al., 2011), field participation, and 30 in-depth interviews with 13 women and 17 men aged 25–50, including couples, families, and solo travelers. Participants—primarily programmers (50%), educators and consultants (20%), financial actors in trading and cryptocurrency (20%), and creatives (10%)—were highly educated, with 60% holding undergraduate and 40% graduate or doctoral degrees. Snowball sampling facilitated recruitment but also underscored the methodological challenge of balancing lived immersion with analytic distance. The researcher’s IT background supported access, and trust-building, while ethical safeguards ensured anonymity and integrity.

FINDINGS

Iranian digital nomads differ from Western counterparts in that their mobility is shaped less by lifestyle choice (Makimoto & Manners, 1997; Hilbert, 2022; Sheller & Urry, 2006) and more by structural pressures, including sanctions, economic restrictions, and limited access to international networks. These constraints transform migration into a strategy for survival and global connectivity rather than

purely leisure or autonomy. Unlike American or European nomads, who benefit from favorable nationality and passport privileges, Iranian digital nomads must navigate financial, legal, and infrastructural barriers that limit access to international markets and digital networks (Thomas, 2024; Hashim, 2020).

Their lived experience reflects a hybridized, technology-mediated existence, where global digital networks and transportation infrastructures enable opportunity (McLuhan, 1964; Sheller & Urry, 2006; Cohen et al., 2013; Sutherland & Jarrahi, 2017), yet political and economic isolation impose persistent limitations for Iranian digital nomads. Haraway's concept of the cyborg (1987) captures this duality: Iranian nomads are simultaneously empowered by technology and constrained by geopolitical and domestic structures. Their movement and decision-making are deeply influenced by Iran's historical, cultural, and political context, highlighting how national and international factors shape digital nomad practices (Latour, 2013).

In sum, Iranian digital nomadism illustrates the interplay between opportunity and limitation in a globalized digital economy. It emphasizes that freedom of mobility is context-dependent, contingent on structural, technological, and geopolitical conditions. By examining the experiences of Iranian nomads, this phenomenon underscores the unequal distribution of access, the significance of technology-mediated survival strategies, and the complex relationship between local constraints and global engagement.

CONCLUSION

Iranian digital nomads navigate a unique form of mobility shaped by structural constraints, including sanctions, political isolation, and limited access to financial and digital infrastructures. Unlike Western nomads, whose mobility often expresses lifestyle choice or autonomy, Iranian nomads move strategically to access international networks and opportunities, making survival and access central to their practices (Thomas, 2024). Their experience highlights how global rules and infrastructures—while enabling movement—simultaneously impose inequalities and limit freedom, transforming mobility into both opportunity and negotiation. Yet Iranian digital nomads remain constrained by geopolitical and domestic structures, contrasting sharply with the relative privileges of American or European nomads (Cohen et al., 2013). Their practices reveal the complex interplay of local political-economic realities, international sanctions, and digital infrastructures, underscoring that freedom and mobility in the digital age are deeply unequal and context-dependent.

NOVELTY

This study is the first ethnography of Iranian digital nomads, exploring the phenomenon from the perspective of a sanctioned country. Digital nomadism,

Iranian Cultural Research

Abstract

shaped by technological and economic transformations, also fosters cultural change and forms of global citizenship. By situating Iranian experiences within this context, the study opens new pathways for interdisciplinary inquiry.

CONFLICT OF INTEREST

No conflict of interest declared by the authors.

Iranian Cultural Research

Vol. 18
Issue 4
Winter 2026

BIBLIOGRAPHY

- Agamben, G. (1998). *Homosacer: Sovereign Power and Bare Life* (W. Hamacher, D. E. Wellbery, Ed.; D. Heller-Roazen, Trans.). Stanford University Press, Tanford, California. (Original work published 1995)
- Altenried, M. (2022). *The Digital Factory: The human labor of Automation.* , The University of Chicago Press, Ltd., London.
- Althoff, L., Eckert, F., Ganapati, S. & Walsh, C. (2022). The Geography of Remote Work. *Regional Science and Urban Economics*, 93, 103770. doi:10.1016/j.regsciurbeco.2022.103770
- Annamoradnejad, R., & Lotfi, S. (2010). Demographic Changes of Nomadic Communities in Iran (1956–2008). *Asian Population Studies*, 6(3), 335–345. doi:10.1080/17441730.2010.512764
- Atanasova, A. (2021). *Digital Nomadism as a Critique of Modern Life: The Role of Consumption*. [Doctoral dissertation, Royal Holloway, University of London]. Royal Holloway, University of London. <https://pure.royalholloway.ac.uk>
- Bahri, M.T. (2024). Evidence of the digital nomad phenomenon: From "Reinventing" migration theory to destination countries readiness. *Heliyon*, 10(17), 2024, e36655. doi:10.1016/j.heliyon.2024.e36655
- Barth, F. (1962). *Nomads of South Persia, The Basseri Tribe of thr Khamseh Confederacy*, Little, Brown and Company.
- Boas, F. (2015). The Diffusion of Cultural Traits. *Social Research*, 82(1), 177–186.
- Bourdieu, P. (1996). *Distinction, A Social critique of the Judgment of Taste* (R. Nice Trans.). Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts. (Original work published 1979)
- Bozzi, A. (2024). Digital nomadism from the perspective of places and mobilities: a literature review. *European Transport Research Review*. 16, 50. doi:10.1186/s12544-024-00663-z
- Busuttil, S. (2021, September 5). Mobility, Precarity and Risk: A Beckian Analysis of Digital Nomadism. <https://www.shaunbusuttil.com/academic-writing/2021/8/18/digital-nomadism-mobility-and-risk>
- Cohen, S.A., Duncan, T. & Thulemark, M. (2013). Lifestyle mobilities: The crossroads of travel, leisure and migration. *Mobilities, Taylor & Francis Journals*, 10(1). 155-172. doi: 10.1080/17450101.2013.82648
- Cook, D. (2022). Breaking the Contract: Digital Nomads and the State. *Critique of Anthropology*, 42(3), 304-323. doi:10.1177/0308275X221120172
- Cook, D. (2023). What is a digital nomad? Definition and taxonomy in the era of mainstream remote work. *World Leisure Journal*, 65(2), 256-275. doi: 10.1080/16078055.2023.2190608
- Csordas, T. (2000). Computerized cadavers: Shades of being and representation in virtual reality. In P. E. Brodwin (Ed.), *Biotechnology and culture: Bodies, anxieties, ethics* (pp. 173–192). Bloomington: Indiana University Press.

Iranian Cultural Research

Abstract

- Csordas, T. (2011). *Cultural Phenomenology, Embodiment: Agency, Sexual difference and Illness*, A Companion to the Anthropology of the Body and Embodiment, First Edition, Blackwell Publishing Ltd.
- Deleuze, G. (1992). Postscript on the Societies of Control. *October*, 59, 3-7.
- Ellis, C., Adams, T. E., & Bochner, A. P. (2011). Autoethnography: An Overview. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, 36(4), 273-290.
- Erikson, T., H. & Neilsen, F., S. (2001). *A History of Anthropology*. Plutu Press.
- Ersöz, B. (2024). Removing the boundaries of flexibility: A critical evaluation on digital nomadism. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 241-252. doi:10.48145/gopsbad.1540618
- Geismar, H. & Knox, H. (2022). *Digital Anthropology Second Edition*, Routledge.
- Green, P. (2020). Disruptions of self, place and mobility: digital nomads in Chiang Mai. *Thailand, Mobilities*, 15(3), 431-445. doi: 10.1080/17450101.2020.1723253
- Hannonen, O. (2020). In search of a digital nomad: defining the phenomenon. *Information Technology & Tourism*, 22, 335-353.
- Haraway, D. (1987). A manifesto for Cyborgs: Science, technology, and socialist feminism in the 1980s. *Australian Feminist Studies*, 2(4), 1-42. doi:10.1080/08164649.1987.9961538
- Hashim, R. (2020). Sanctioning the sanctioned: A postcolonial perspective on the sanctions paradox. [Master's Thesis in Human Rights, Uppsala University]. Uppsala University.
- Hilbert, M. (2020). Digital technology and social change: the digital transformation of society from a historical perspective. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 22(2), 189-194. doi: 10.31887/DCNS.2020.22.2/mhilbert
- KC, H., & Triandafyllidou, A. (2025). Digital Nomadism and the Emergence of Digital Nomad Visas: What Policy Objectives Do States Aim to Achieve?. *International Migration Review*, 0(0). doi:0.1177/01979183241306367
- Koskela, K., & Beckers, P. (2024). Typologizing Digital Nomad Visas: Comparing Policy Rationales from Tourism to Wealth Accumulation to Immigration. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 26(5), 407-425. doi:10.1080/13876988.2024.2343696
- Latour, B. (2013). *An Inquiry into Modes of Existence: An Anthropology of the Moderns*, Catherine Porter (tr.), Harvard University Press.
- Makimoto, T. & Manners, D. (1997). *Digital Nomad*. New York: Wiley.
- Mancinelli, F. (2020). Digital nomads: freedom, responsibility and the neoliberal order. *Inf Technol Tourism* 22, 417-437. doi:10.1007/s40558-020-00174-2
- McElroy, E. (2019). Digital nomads in siliconising Cluj: Material and allegorical double dispossession. *Urban Studies*, 57(15), 3078-3094. doi:10.1177/0042098019847448
- McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. MIT Press.

- Mendoza Ovando, C. (2019). Anthropological concerns regarding digital technologies. *Church, Communication and Culture*, 4(1), 114-117. doi:10.1080/23753234.2019.1566748
- Miocevic, D. (2025). Baby Come Back: Resident-Digital Nomad Conflicts, Destination Identification, and Revisit Intention. *Journal of Travel Research*, 64(3), 696-715. doi:10.1177/00472875231220945
- Mohseni, H., de Almeida, M. A., Schneider, D. & Correia, A. (2024). 'Do I Belong Here, There, or Elsewhere?': The Materiality and Intangible Benefits of Technology in Digital Nomads' Place-Belongingness. *2024 8th International Symposium on Multidisciplinary Studies and Innovative Technologies (ISMSIT), Ankara, Türkiye*, 1-4. doi:10.1109/ISMSIT63511.2024.10757193
- Mulder, N. (2022). *The Economic Weapon: The Rise of Sanctions as a Tool of Modern War*. Yale University Press. New Haven and London.
- Ong, A. (2000). Graduated Sovereignty in South-East Asia. *Theory, Culture & Society*, 17(4), 55-75. doi:10.1177/02632760022051310
- Orel, M. (2019). Coworking environments and digital nomadism: balancing work and leisure whilst on the move. *World Leisure Journal*, 61(3), 215-227. doi:10.1080/16078055.2019.1639275
- Papadopoulos, D., Stephenson, N. & Tsianos, V. (2008). *Escape routes Control and Subversion in the Twenty-first Century*. Pluto Press, London, Ann Arbor, MI.
- Rahmatian, F., & Sharajsharifi, M. (2021). Artificial intelligence in MBA education: Perceptions, ethics, and readiness among Iranian graduates. *Socio-Spatial Studies*, 5(1). doi:10.22034/soc.2021.223600
- Salzman, P. C. (2002). Pastoral Nomads: Some General Observations Based on Research in Iran. *Journal of Anthropological Research*, 58(2), 245-264.
- Sánchez-Vergara, J. I., Orel, M. & Capdevila, I. (2023). "Home office is the here and now." Digital nomad visa systems and remote work-focused leisure policies. *World Leisure journal*, 65(2), 236-255. doi:10.1080/16078055.2023.2165142
- Schlagwein, D. (2018). Escaping the rat race: justifications in digital nomads. *Research-in-Progress Papers*. 31. https://aisel.aisnet.org/ecis2018_rip/31
- Sequera, J. (2024). Struggling With the Digital Nomad: Transnational Teleworkers as the New 'Creative Class' in the Urban Marketplace?. *International Journal of Urban and Regional Research*, 49(1), 204-213. doi:10.1111/1468-2427.13293.
- Sheller, M. & Urry, J. (2006). The New Mobilities Paradigm. *Environment and Planning A*, 38(2), 207-226. doi:10.1068/a37268
- Smith, J. M. (1978). Turanian nomadism and Iranian politics. *Iranian Studies*, 11(1-4), 57-81. doi:10.1080/00210867808701540
- Stéphane, S. (2017). *More than life Georg Simmel and Walter Benjamin on Art*. Northwestern University Press.

Iranian Cultural Research

Abstract

- Sternberg, J. (2021). *Urban Prospecting: The new Trajectories of labor and the making of the Digital nomads* (Unpublished doctoral dissertation). Northeastern University] Northeastern University, Boston, Massachusetts.
- Sutherland, W. & Jarrahi M. H. (2017). The Gig Economy and Information Infrastructure: The Case of the Digital Nomad Community. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 1(97), 1-24. doi:10.1145/3134732
- Tapper, R. (1997). *Frontier Nomads of Iran : A Political and Social History of the Shahsevan* Cambridge. Cambridge University Press. doi: 10.1016/j.regsciurbeco.2022.103770
- Thomas, A. (2024). Sanctions and Postcolonialism Statecraft in Iran: Resisting the Iran Libiya Sanctions Act and Beyond. *All Azimuth*, 13(2), 285-306. doi: 10.20991/allazimuth.1511004
- Thompson, B. Y. (2018). Digital Nomads: Employment in the GIG Economy. ISSN 2283-7949, *GLocalism: Journal of Culture, Politics and Innovation*, 1. doi:10.12893/gjpci.2018.1.11
- Toivanen, M. (2023). Countercultural Lifestyle No More? Digital Nomadism and the Commodification of Neo-nomadic Mobilities. *Mobility humanities*, 2(2), 70-89. doi:10.23090/MH.2023.07.2.2.070
- Toivanen, M. (2025). The Freedom Paradox: Meanings and Configurations of Digital Nomadic Work. *International Migration Review*, 0(0). doi:10.1177/01979183251314848
- Toosi, R., & Sajjadi, M. (2025). A survey examination of psychological support in the workplace. *Journal of Cyberspace Studies*, 1-23.
- Wang, B., Schlagwein, D., Cecez-Kecmanovic, D., & Cahalane, M. (2019). Digital nomadism and the market economy: Resistance and compliance. *40th International Conference on Information Systems*,. Association for Information Systems.
- Xiang, B. (2023). Logistical power and logistical violence: lessons from China's COVID experience, *Journal of Contemporary East Asia Studies*, 12(1), 315-330, doi:10.1080/24761028.2023.2285022
- Xiang, B. (2024). (Im)mobility infrastructure: a 21st-century dystopia?. *Applied Mobilities*, 9(4), 392-397, doi: 10.1080/23800127.2024.2343541
- Yıldırım, M. & Kaya, A. (2024). Experiences, expectations and suggestions of digital nomads towards an intangible cultural heritage. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 16(3), pp. 396-409. doi:10.1108/WHATT-03-2024-0055
- Yosunkaya, M., Omay, U. (2024). A Life Between Work and Travel: A Study on Turkish Digital Nomads. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi / Journal of Social Policy Conferences*, 87, 1-14, doi: 10.26650/jspc.2024.87.1577068
- Zhang, J., Zhao, W., Cheng, B., Li, A., Wang, Y., Yang, N. & Tian, Y. (2022). The Impact of Digital Economy on the Economic Growth and the Development Strategies in the post-COVID-19 Era: Evidence From Countries Along the "Belt and Road". *Front. Public Health* 10:856142. doi: 10.3389/fpubh.2022.856142

مقاله پژوهشی

فرهنگ کوچ‌نشینی دیجیتال: مطالعه مردم‌نگاری در میان ایرانیان ساکن ترکیه

غزاله حسینی^۱، زهره انواری^{۲*}، ابوعلی ودادهیر^۳، کوشا گرجی صفت^۴

دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۹؛ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۱۲

چکیده

کوچ‌نشینی دیجیتال زندگی مبتنی بر تکنولوژی‌های دیجیتال و سفر، با دو ویژگی دورکاری و حرکت است. کوچ‌نشینی دیجیتال برخلاف ظاهر آزاد و مملو از لذتی که از آن ارائه می‌شود، شیوه‌ای پریسک و برمبنای قاعده زندگی در لحظه است که از دوراندیشی و آینده‌نگری به روش سنتی و تصویرسازی‌های مدرن، سرباز می‌زند. برای درک موقعیت و انگیزه‌های انتخاب این شیوه زیستن، مردم‌نگاری کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی در استانبول ترکیه آغاز شد. این مطالعه طی شش ماه با رویکرد «خودمردم‌نگاری» انجام شده و داده‌ها حاصل مشارکت و گفت‌وگوهای عمیق با سی تن از کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی است که با روش گلوله‌برفی با پژوهش همراه شده‌اند. کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی ساکن ترکیه از لحاظ نوع دورکاری چهار گروه اصلی: سرمایه‌گذاران و متخصصان مجرب مالک کسب‌وکار، متخصصان مجرب و میانه با قراردادهای بلندمدت دورکاری، مشارکت‌کنندگان پروژه‌ای با قراردادهای کوتاه‌مدت دورکاری و در نهایت، کوچ‌نشینان تازه‌کار بدون قرارداد هستند. اگرچه رهایی از قواعد دست‌وپاگیر و غیرضروری هدف مشترک کوچ‌نشینان دیجیتال است، زندگی بهتر و دسترسی به شبکه‌های آزاد اقتصادی برای ایرانیان اهمیت بیشتری دارد. این زیستن ماجراجویانه که می‌توان آن را نوعی «مهاجرت بی‌مقصد» نیز نامید، با وجود گریز از قواعد رسمی کنترل و سازماندهی نیروی کار و مرزبندی‌های سیاسی و اجتماعی، بیش از گذشته و به شکلی درونی شده با این قوانین آمیخته است. تداوم مسیر کوچ‌نشینی، آگاهی از قوانین داخلی و بین‌المللی کشورهای مختلف را درباره صدور ویزا، اقامت، مالیات و بیمه ضروری می‌کند. اگرچه زندگی بدون مرزها و قواعد آن غریب می‌نماید، چنین به نظر می‌رسد که حرکت و آزادی این زندگی مرزهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی سیال‌تری را برمی‌سازد.

کلیدواژه‌ها: کوچ‌نشینی دیجیتال، مردم‌نگاری کوچ‌نشینان ایرانی در استانبول ترکیه، مهاجرت بی‌مقصد، تغییرات فرهنگی، سیالیت مرزهای سیاسی، سیالیت مرزهای اجتماعی

۱. دانشجوی دکتری انسان‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

qazale.hosseini@ut.ac.ir

۲. استادیار گروه انسان‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

z.anvari@ut.ac.ir

* نویسنده مسئول

۳. ابوعلی ودادهیر، استاد گروه انسان‌شناسی و مطالعات سلامت، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

vedadha@ut.ac.ir

۴. کوشا گرجی صفت، استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

k.sefat@ut.ac.ir

۱. مقدمه و بیان مسئله

ترکیه مقصد گردشگران بسیاری است. جذابیت‌های جغرافیایی و تفریحی، فضای چندفرهنگی و آزاد ترکیه، توسعه شهری برای جذب سرمایه گردشگری، بازنمایی‌های مکرر و تبلیغ دست‌آوردهای تاریخی، در جذب این گردشگران و رونق صنعت توریسم در ترکیه نقش اساسی داشته است. ایرانیان یک دسته از این گردشگران و مهاجران موقت و دائمی هستند. آنها کوچ‌نشینان دیجیتال جمعیت پراکنده میان این مهاجران کوتاه‌مدت و بلندمدت هستند که با وجود استقرارشان در شهر استانبول، گویی هنوز آنچه در جست‌وجوی آن‌اند یافت نشده است. اشکال جدید کوچ‌نشینی مبتنی بر تکنولوژی به دلیل تغییر در شیوه و محیط زیست انسان، تفاوت‌های چشمگیری با شیوه‌های سنتی آن که هدفمند و در قلمرویی مشخص (بارث، ۱۹۶۱، ۹۹-۱۰۰؛ تاپر، ۱۹۹۷، ۲۵-۵۶) انجام می‌شد، دارد. کوچ‌نشینی دیجیتال، چنانچه از نام آن پیداست، با تکنولوژی‌های دیجیتال و استفاده از آنها و امکاناتی که این تکنولوژی‌ها در زندگی انسان بسط داده‌اند آمیخته است. اگر چه دورکاری و این شیوه زیستن پدیده جدیدی نیست، گرایش به آن پس از همه‌گیری کووید-۱۹ افزایش یافته است. بر اساس آمار جهانی سال ۲۰۲۴، جمعیت کوچ‌نشینان دیجیتال طی پنج سال منتهی به این سرشماری به ۱۸/۱ میلیون نفر رسیده و پیش‌بینی می‌شود در سال ۲۰۳۵ جمعیت آنها به بیش از ۳۵ میلیون نفر خواهد رسید. در دوران کووید-۱۹ به دلیل قرنطینه‌ها و سخت‌گیری‌های ورود و خروج‌های مرزی، کاهش در آمارها مشاهده می‌شود؛ اما فروافتادن تب‌وتاب همه‌گیری، بر تعداد این افراد، همچنین بر تعداد کشورهای صادرکننده ویزای «دیجیتال نومد» افزوده است. بر اساس آمار سال ۲۰۲۵، ۶۷ کشور صادرکننده ویزای «دیجیتال نومد» اند. اما درخواست این ویزا و تعداد کشورهای مقصد بر اساس مبدأ و ملیت تغییر می‌کند.

ترکیه و امارات متحده عربی دو کشور همسایه ایران این ویزا را برای ملیت‌هایی غیر از ایرانیان ارائه می‌دهند. همین امر باعث شده سفر کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی به این دو کشور از طریق ویزای گردشگری و تمدید اقامت کوتاه‌مدت باشد. دو دلیل بارز برای سفر

به این کشورها دسترسی به شبکه اینترنت باثبات و شبکه مالی بین‌المللی است که امکان فعالیت روی پلتفرم‌های دیجیتال کاریابی و دورکاری را فراهم می‌کند. از دیگر سو، فضای دموکرات این کشورها، که بر مبنای ایدئولوژی خاصی دسته‌بندی نشده و بازدارنده‌های مداخله‌گر اجتماعی از زندگی روزمره پا پس کشیده‌اند، فضایی مطلوب برای «خودبودن» فراهم کرده است. این فضای متکثر و دموکرات از سویی به حدگزاری‌های اجتماعی و عرفی منجر شده که جامعه را در قالب افراد آزاد به صورت منسجم و هم‌بسته نگاه داشته و از دیگر سو با حضور کمرنگ مداخلات پلیسی، قضایی و دولتی برای کنترل زندگی روزمره، حس آزادی، حضور، شنیده و دیده‌شدن و تأثیرگذاری را در افراد افزایش داده است.

کوچ‌نشینی دیجیتال اگرچه برای ایرانیان با دشواری‌های بسیاری همراه است، با این وجود، در سال‌های اخیر به عنوان روشی برای مهاجرت و کار در خارج از مرزهای ایران مورد توجه جوانان طبقه متوسط و تحصیل‌کرده قرار گرفته است. نسل تحصیل‌کرده، با وجود محدودیت‌های نهادی و ساختاری، درک مثبتی از نقش فناوری‌های نو در شکل‌دهی به مسیرهای شغلی و آموزشی خود دارد و از آمادگی روانی و دانشی بیشتری برای سازگاری با تحولات جهانی برخوردار است (رحمتیان و شرح‌شریفی، ۲۰۲۱).

وابستگی‌ها و تأثیرات دیالکتیکال اقتصادی در بطن اقتصاد جهانی، سیاست‌های جمعیتی و مدیریت نیروی انسانی، سیاست‌های توسعه‌ای و ایجاد زیرساخت‌های ارتباطی در ابعاد گوناگون لجستیکی، مالی و اطلاعاتی و مواردی دیگر، از وجوه درهم‌تنیده این پدیده به عنوان نوع جدیدی از زندگی در بطن پیشرفت‌های روزافزون تکنولوژیکی هستند. چنین به نظر می‌رسد که این نوع زیستن با وجود گریزگونه بودن آن از قیود و سازماندهی‌های مرسوم اجتماعی و حکمرانی، بیش از هر زمان دیگر با این سازماندهی‌ها و حکمرانی‌ها در ابعاد جهانی درهم‌آمیخته است. در این پژوهش، نه تنها کوچ‌نشینی دیجیتال را به عنوان نوعی انتخاب و خواست سفر و مهاجرت نگریسته‌ایم، بلکه به نیازهای فناورانه و دلایل زمینه‌ای و پیچیدگی‌های پدیده در مقایسه میان دو کشور ایران و ترکیه نیز توجه شده است.

۲. روش شناسی

این پژوهش کیفی به روش مردم‌نگاری و با حضور در استان‌بول ترکیه به عنوان بخشی از مسیر کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی انجام شده است. داده‌ها با رویکرد خودمردم‌نگاری (اتوانوگرافی) (الیس و دیگران، ۲۰۱۱) از خلال مشارکت فعال و تجربه میدان، همچنین با انجام ۳۰ مصاحبه و گفت‌وگوی عمیق با کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی که در مقطعی از سفر خویش در ترکیه حضور داشته‌اند، یا همچنان در استان‌بول زندگی می‌کنند، گردآوری شده است. دسترسی به افراد به شیوه گلوله برفی بوده است. این شیوه گردآوری داده در عین حال یکی از دشواری‌های پژوهش نیز بوده است. چرا که تجربه چالش‌ها و درگیری‌های واقعی و زیستن روزمره از زاویه رخداد پدیده، گاه به مانعی تبدیل می‌شود که فاصله گرفتن از موضوع را دشوار می‌کند. مشارکت‌کنندگان ۱۳ زن و ۱۷ مرد هستند که ۵ زوج کوچ‌نشین و همسفر را نیز شامل می‌شود. تأهل و تعهد آنها مانعی برای سفر تک‌نفره نیست. از میان خانواده‌ها، یک زوج طی عمر ۱۰ ساله کوچ‌نشینی‌شان صاحب فرزند شده‌اند و نیمی از تجربه‌شان با همسفر نوزاد و کودکشان است. همچنین در این مسیر با مادر و دختری همراه شدیم که تقریباً از زمان تولد دختر تا کنون به مدت ۱۳ سال با یکدیگر سفر کرده‌اند. سن مشارکت‌کنندگان و همراهان این پژوهش از ۲۵ تا ۵۰ سال است. ۶۰ درصد مشارکت‌کنندگان تحصیلات تخصصی کارشناسی و چهل درصد تحصیلات ارشد و دکتری داشته‌اند. پنجاه درصد مشارکت‌کنندگان برنامه‌نویس، ۲۰ درصد مدرس و فعال در حوزه آموزشی و مشاوره، ۲۰ درصد فعال در حوزه‌های مالی، بورس و مبادله ارزهای دیجیتال، و ۱۰ درصد در حوزه‌های آموزشی، هنری، عکاسی و گرافیکی فعال‌اند.

جدول ۱. اطلاعات دموگرافیک مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها و گفت‌وگوها

پراکندگی سنی	تحصیلات		رابطه خانوادگی		پراکندگی نوع	
	درصد	نوع	تعداد	نوع	تعداد	نوع
۲۵-۵۰	۶۰%	کارشناسی	۵	زوج	۱۱	زن
	۳۰%	کارشناسی ارشد	۴	هم‌باش	۱۹	مرد
	۱۰%	دکتری	۲۱	تنها		

جدول ۲. اطلاعات حرفه‌ای مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها و گفت‌وگوها

پراکندگی حرفه‌ای	
برنامه‌نویس و فعال در حوزه IT	۵۰%
مدرس و فعال در حوزه آموزشی و مشاوره	۲۰%
خرید و فروش ارزهای دیجیتال و فعال در حوزه بازارهای مالی و بورس	۲۰%
عکاسی و گرافیک و فعال در حوزه هنری و شبکه‌های اجتماعی مانند YouTube	۱۰%

فعالیت حرفه‌ای پژوهشگر در حوزه IT، دسترسی اولیه به میدان و فعالین، ورود به میدان و برقراری ارتباط معنادار با مشارکت‌کنندگان را تسریع کرده است. تجربه کاری زبان، معانی و مفاهیم مشترک با مشارکت‌کنندگان را فراهم کرده است که تسهیل‌کننده ارتباط و اعتماد بوده است. با توجه به ارتباط مستقیم با افراد و تعهد اخلاقی در گمنامی و حفظ اطلاعات شخصی، اسامی افراد و اماکن شناخته‌شده جایگزین شده و از بیان اطلاعات شخصی و خصوصی افراد پرهیز شده است. تلاش شده که هیچ‌یک از نوشته‌ها تأثیری بر مفهوم و انسجام متن نداشته و خط روایت به‌گونه‌ای حفظ شود که استنتاج و نتیجه‌گیری از واقعیت به صریح‌ترین وجه برای خواننده ممکن باشد. همچنین با توجه به تازگی و ناشناختگی موضوع در ایران، مطالعه کنونی تنها گامی آغازین است و عرصه را برای پرسش‌ها و مطالعات بیشتر درباره وجوه گوناگون پدیده به عنوان تغییری بین‌المللی می‌گشاید.

۳. مروری بر ادبیات

مطرح شدن پدیده کوچ‌نشینی دیجیتال در مطالعات انسانی به سال‌های ۱۹۹۰ میلادی بازمی‌گردد. ماکیموتو و منرز، در سال ۱۹۹۷، در مطالعه فرصت‌های اقتصادی و پیش‌بینی رقابت میان دولت‌ها برای جذب شهروندان با بروز دورکاری، اصطلاح «کوچ‌نشینی دیجیتال» را نخستین بار به کار بردند. رابرتز در سال ۱۹۸۴ به کوچ‌نشینان صنایع و تکنولوژی‌های پیشرفته پرداخته است و مک‌لوهان (۱۹۶۲، ۱۹۶۴) در مطالعات خویش درباره کوچ‌نشینان دیجیتال به رسانه‌ها به‌عنوان امکانی برای بسط

انسان توجه دارد. بروز این زیستن را می‌توان پیامدی از توسعه زیرساخت‌های لجستیکی و توسعه شبکه حمل و نقل بین‌المللی، همچنین توسعه تکنولوژی‌های اطلاعاتی و شبکه‌های ارتباطی چندملیتی بعد از دهه هفتاد میلادی دانست. شناوری این نوع زیست بر روی شبکه‌های ارتباطی یادآور جهان شبکه‌ای کاستلز (۲۰۰۴) و رابطه دیالکتیکال آنها با تکنولوژی، بازگشتی به نظریه‌های سیستمی (بیتسون، ۱۹۷۲) است. حضور در جهان شبکه‌ای و درک جهان مبتنی بر رابطه که در دیدگاه نظریه‌پردازانی چون لاتور (۱۹۹۱، ۱۹۹۶)، لمونیر (۱۹۹۳) و فافنیرگر (۱۹۹۲) صورت‌بندی شده‌است، به درک بهتر موقعیت این افراد کمک می‌کند. از بعدی دیگر چسبندگی میان تکنولوژی و این نوع زیستن مفهوم سایبورگ هاروی (۱۹۸۷) را در چشم‌اندازی واقعی به صحنه آورده است.

کوچ‌نشینی دیجیتال زیستنی ترکیبی از سفر و کار است؛ نوعی زندگی که در آن همه رفتارها و روابط اجتماعی انسان حول حرکت بازتعریف شده و معنا و کاربرد می‌یابد. کوچ‌نشینان دیجیتال متخصصانی‌اند که کار و زندگی‌شان به فناوری‌های دیجیتال و زیرساخت‌های ارتباطی وابسته است (اشلاگوبین، ۲۰۱۸؛ استرنبرگ، ۲۰۲۱؛ گُک، ۲۰۲۳؛ هانوزن، ۲۰۲۰؛ تامپسون، ۲۰۱۸؛ مانچینلی، ۲۰۲۰؛ بهری، ۲۰۲۴؛ پلدرم و کایا، ۲۰۲۴؛ یوسونکایا و اُمای، ۲۰۲۴). دورکاری رهایی از قیود مکانی سازماندهی نیروی انسانی را فراهم و توسعه زیرساخت‌های لجستیکی و ارتباطی حرکت را تسهیل کرده‌است (گُک، ۲۰۲۲؛ سانچز و رگارا و دیگران، ۲۰۲۳؛ بُزی، ۲۰۲۴؛ کی‌اچ و تریندافیلیدو، ۲۰۲۵). ماکیماتو و منرز (۱۹۹۷، ۲۰۱) این شیوه زیستن را اختلالی در قراردادهای اجتماعی می‌دانستند که منجر به رقابت دولت-ملت‌ها برای جذب شهروندان می‌شود. آنها معتقد بودند که زندگی بر فراز قیود مکانی، مادی‌گرایی و ملی‌گرایی را کاهش می‌دهد (۱۹۹۷، ص ۱۹۶). باور مک‌لوهان به بسط و گسترش توانمندی‌های انسان از خلال رسانه‌ها (۱۹۶۴، ص ۱۴۳)، اکنون در قامت انواع مختلف رسانه‌ها، رشد سریع فناوری‌های دیجیتال، توسعه زیرساخت‌های لجستیکی و بحران‌های جهانی

خودنمایی می‌کند (مانچینلی، ۲۰۲۰؛ ژیانگ، ۲۰۲۴؛ آلتنراید، ۲۰۲۲؛ مندوزا اوواندو، ۲۰۱۹). بر اساس ضرورت بازارهای اقتصادی افزایش جمعیت کوچ‌نشینان دیجیتال، یا «در حرکت-زیستن»، افزایش می‌یابد (محسنی و دیگران، ۲۰۲۴؛ آلتوف و همکاران، ۲۰۲۲) و ساحت‌های مختلف زندگی انسانی با آن دگرگون می‌شود.

کوچ‌نشینی دیجیتال از دیدگاه اقتصاد و توسعه با تغییر و توسعه بازارهای شهری (شیر و یوری، ۲۰۰۶؛ استرنبرگ، ۲۰۲۱؛ سکوئرا، ۲۰۲۴؛ تویوانن، ۲۰۲۳)، توسعه زیرساخت‌های لجستیکی و شبکه حمل و نقل (شیر و یوری، ۲۰۰۶؛ ژیانگ، ۲۰۲۳؛ آلتنراید، ۲۰۲۲)، توسعه صنعت گردشگری (کوهن و دیگران، ۲۰۱۳؛ میوچویچ، ۲۰۲۵؛ کسکلا و بکر، ۲۰۲۳؛ آتاناسووا، ۲۰۲۱)، توسعه زیرساخت‌ها و شبکه‌های ارتباطی (ساترلند و جراحی، ۲۰۱۷؛ مندوزا اوواندا، ۲۰۱۹؛ ژیانگ، ۲۰۲۳؛ آلتنراید، ۲۰۲۲) و ایجاد کسب‌وکارهای خودگردان جدید و بازارهای دیجیتال (ونگ و دیگران، ۲۰۱۹؛ گک، ۲۰۲۲؛ هانوزن، ۲۰۲۰؛ تامپسون، ۲۰۲۲) در ارتباط است. همچنین کوچ‌نشینی دیجیتال به عنوان نوعی مهاجرت یا شبه‌مهاجرت نیز مورد مطالعه قرار گرفته است. فرایند درخواست و صدور ویزا و قوانین اقامتی (تویوانن، ۲۰۲۳؛ کسکلا و بکر، ۲۰۲۳؛ کی‌اچ و تریندافیلیدو، ۲۰۲۵)، پویایی جمعیت و تحرک نیروی کار (بهری، ۲۰۲۴؛ مانچینلی، ۲۰۲۰؛ استرنبرگ، ۲۰۲۱؛ ارسنز، ۲۰۲۴؛ آلتنراید، ۲۰۲۲؛ گرین، ۲۰۲۰)، پیامدهای اجتماعی و فرهنگی جابجایی‌های جمعیتی (آتاناسووا، ۲۰۲۱؛ اُزل، ۲۰۱۹؛ مک‌الزی، ۲۰۱۹؛ پلدریم و کایا، ۲۰۲۴) از موضوعات بحث‌برانگیز این حوزه هستند. نگاه به کوچ‌نشینی دیجیتال از دیدگاه‌های مختلف، آن را به عنوان یک جزء اساسی از تصویر گسترده‌ای از اقتصاد جهانی مطرح کرده است. کوچ‌نشینان دیجیتال، نیروی کار بین‌المللی آزادی هستند که از سوی شرکت‌ها و مؤسسات در سراسر دنیا به کار گرفته می‌شوند.

برخی مطالعات، کوچ‌نشینی دیجیتال را به عنوان شکستی در قراردادهای اجتماعی در نظر می‌گیرند (هیلبرت، ۲۰۲۲؛ یوسونکایا و اومای، ۲۰۲۴)، در مقابل، دیگرانی بر

این باورند که گسستی در قراردادهای اجتماعی وجود ندارد و آنها به صورت فردی یا از طریق شرکت‌ها در موقعیت‌های مختلف سازمان‌یافته باقی می‌مانند (کُک، ۲۰۲۲؛ مانچینلی، ۲۰۲۰؛ گرین، ۲۰۲۰؛ تامپسون، ۲۰۲۲). نگاه عمیق‌تر نشان‌دهنده آن است که نه تنها قراردادهای اجتماعی دچار گسست نشده‌اند بلکه به شیوه‌هایی سخت‌گیرانه‌تر و درونی‌تر تداوم دارند. در واقع، بسیاری از شرکت‌ها و مؤسسات ابعاد فیزیکی خود را کاهش می‌دهند و برای ارتباط با متخصصان در سراسر جهان به پلتفرم‌ها و ابزارهای دیجیتال مهاجرت می‌کنند. اما، در این دنیای دیجیتال که در نگاه اول مسطح و برابر به نظر می‌رسد، رنج‌ها، چالش‌ها و سلسله مراتب تداوم می‌یابد؛ همچنان گردشگران، مهاجران و بومیان بر سر منابع رقابت می‌کنند؛ و همه قوانین و روابط بر مبنای تمایز میان «خود» و «دیگری» تعریف می‌شود. مرزها، حدود و قوانینی که به هدف برخورداری برابر از امنیت و آزادی بنانهاده شده‌اند، از دیگر سو به تثبیت‌کنندگان نابرابری در شرایط پیچیده، خشونت‌بار و سرکوب‌کننده تبدیل شده‌اند (گرین، ۲۰۲۰؛ اشلاگوین، ۲۰۱۸؛ پاپادوپولس و دیگران، ۲۰۰۸).

توجه به این نکته ضروری است که در اغلب مطالعات انجام شده در خارج از ایران به کوچ‌نشینان آمریکایی-اروپایی پرداخته شده است که از کشورهای صنعتی و پیشرفته به کشورهای در جنوب آسیا سفر می‌کنند. این کشورها برای کوچ‌نشینان آمریکایی-اروپایی به عنوان مقاصد برای زندگی ارزان و تجربه فرهنگی متفاوت است. اما کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی مسیر متفاوتی را طی می‌کنند. مشکلات این افراد و حتی نوع نگاه ایرانیان به کوچ‌نشینی دیجیتال و زندگی در حرکت تمایزهای بنیادینی با کوچ‌نشینان آمریکایی-اروپایی دارد. بر اساس این پژوهش شرایط زمینه‌ای و توسعه‌ای ترکیه در مقایسه با ایران و «دسترسی» بهتر و کم‌ریسک‌تر یکی از دلایل جذب و ماندگاری متخصصین ایرانی در کشوری دیگر است. منظور از «دسترسی» که در ادامه به آن خواهیم پرداخت، اعتماد بین‌المللی و اعتباری است که در شبکه روابط بین‌المللی در مفاهیم عینی چون «اعتبار گذرنامه» و «ملیت» بازنمایی شده و به فرد امکان

دورکاری بین‌المللی و حرکت در میان مرزهای جغرافیایی و فرهنگی را می‌دهد. در این پژوهش تلاش شده که در حد امکان به پیامدها و چالش‌های کوچ‌نشینی دیجیتال ایرانیان و مشکلات مهاجرت و اقامت پرداخته شود. در نهایت، این پژوهش آغازی است برای مطالعات بیشتر درباره پیامدها و فرصت‌های فرهنگی و اقتصادی این نوع زندگی.

۴. یافته‌ها

شهر استانبول به عنوان دومین شهر بزرگ و مدرن ترکیه در دو سوی تنگه بوسفور گسترانیده شده است. این تنگه که به صورتی نمادین بخش اروپایی و آسیایی استانبول را از یکدیگر جدا می‌کند یکی از مناظر زیبای شهر است که قایق‌های تفریحی و مسافری در ساعات مختلف در آن رفت و آمد دارند. یکی از ویژگی‌های استانبول فضاهای عمومی و حضور دائمی مردم در آنهاست. این فضاهای عمومی طبعی زنده و جاری به شهر داده و در ایجاد توازن و همبستگی و پذیرش تکثر و تفاوت نقشی اساسی دارد. امکانات حمل و نقل گسترده و متنوع دسترسی به هر نقطه از شهر را در تمام ساعات شبانه روز فراهم کرده است. به گفته ایرانیانی که بیش از ۳ سال در ترکیه اقامت داشته‌اند سرعت توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل، توسعه شهری و ارائه خدمات شهرداری در استانبول بسیار بالاست و این شهر با سرعت به سوی مدرن شدن و تبدیل شدن به شهری با برج‌ها و شهرک‌های مرتفع پیش‌رفته است. بافت قدیمی شهر به صورت لانه‌زنبوری بر کوچه‌های شیب‌دار تپه‌های هفت‌گانه بنا شده است. مناطق گردشگری، قصرها و موزه‌ها که اکثر در محدوده مرکزی شهر قرار دارند تنها به وقت استراحت شبانه از رفت و آمد گروه‌های گردشگر با پرچم‌های رنگارنگ رقصان فراغت می‌یابند. گردشگران چینی، اسپانیایی، ایتالیایی، آفریقایی تبارها، عرب‌تبارها، روس‌ها، ایرانی‌ها، هندی‌ها، فیلیپینی‌ها، و بسیاری ملیت‌های دیگر در میدان تکسیم از سویی به سویی می‌روند. آمیختگی فرهنگی و دینی از ظاهر و معماری شهر عیان است.

تصویر ۱. نمایی از استانبول در حاشیه تنگه بوسفور

ناسیونالیسم ترکی و پیوند آن با زبان، جدای از دین و عقاید سیاسی، به انسجام فرهنگی و همدلی مردمی انجامیده است. ترکیه و به طور خاص استانبول، طی سال‌های اخیر فارق از تنش‌های اقتصادی و سیاسی نبوده و ناسیونالیسم و عرق ترک‌بودن در شرایط بحرانی به صورت مرزی‌بندی‌هایی میان بومیان و مهاجران آشکار شده است. استانبول با تکرر جمعیتی که دربرگرفته فضایی مناسب برای گم‌شدن و درعین حال برخوردار از عادات‌های شهرنشینی مدرن با امکانات دسترسی بالاست. به گفته ایرانیان مقیم و ترک‌زبان‌هایی که در این سفر همراهان بودند، روند توریستی سال‌های اخیر هزینه زندگی در استانبول را به شدت افزایش داده است. هزینه‌های ثابت زندگی و مالیات بر ارزش افزوده تقریباً شصت درصد درآمد یک خانواده دو نفره را به خود اختصاص می‌دهد. افزایش هزینه‌ها در مقایسه با دیگر کشورها، بسیاری از ایرانیان مقیم ترکیه را به فکر مهاجرت دوم انداخته است.

ایرانیان یک دسته از گردشگران و مهاجران ساکن استانبول هستند که می‌توان آنها را در زمره مهاجران طبقه متوسط به‌شمار آورد. آنها اغلب تحصیل کرده‌اند و در چرخه اقتصادی ترکیه نیز نقش قابل توجهی دارند. طی سال‌های اخیر، بسیاری از کارآفرینان ایرانی برای محافظت از سرمایه، برخوردار از فضای دموکراتیک و مشابهت‌های فرهنگی در حین نزدیکی به ایران، به ترکیه و به طور خاص استانبول به عنوان شهری در حال توسعه مهاجرت کرده‌اند. به طور خاص در صنایع دیجیتال و درباره کوچ‌نشینان

دیجیتال ایرانی، چهار طیف متمایز مشاهده می‌شود. گروه نخست، مالکان کسب‌وکارها هستند که سرمایه و دانش حرفه‌ای خود را به ترکیه منتقل کرده‌اند و در ترکیه به عنوان سرمایه‌گذار و تولیدکننده حضور دارند؛ گروه دیگر کوچ‌نشینان حقوق‌بگیر هستند که معمولاً قراردادهای بلندمدت دورکاری با شرکت‌های بین‌المللی دارند؛ گروه سوم به صورت پروژه‌ای کار می‌کنند و در نهایت کوچ‌نشینان دیجیتال تازه‌کار هستند که کارهای متفرقه و متفاوتی انجام می‌دهند. بر مبنای قوانین اقامتی نیز سه رفتار متفاوت در میان ایرانیان بازنشاسی می‌شود. کسانی که با پیروی از قوانین اقامتی ملکی و سرمایه‌گذاری درصدد دریافت حق شهروندی ترکیه هستند؛ کسانی که اقامت کوتاه‌مدت و موقت در ترکیه را روشی برای دسترسی به موقعیت‌های بهتر و شبکه مالی بین‌المللی می‌بینند؛ کسانی که اقامت گردشگری سه تا حداکثر شش ماهه دارند. در این پژوهش تمرکز بر فعالیت‌های اقتصادی مبتنی بر بستر دیجیتال و اقامت‌های کوتاه‌مدت و زندگی آمیخته با سفر به سبک کوچ‌نشینان دیجیتال بوده است (جدول شماره ۲).

تصویر ۲. کوچ‌نشین دیجیتال و کوله‌پشتی کوچک وسایل ضروری برای بازدید محلی

۴-۱. کوچ‌نشینی دیجیتال و مهاجرت

یکی از دغدغه‌های کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی همچون هر مهاجری که قصد سکنی‌گزیدن در دیاری دیگر دارد، گذشتن از مرز است. برای کوچ‌نشینان دیجیتال که به نوعی خود را «جهان‌وطن» می‌نامند و اقامتی موقت دارند (کک، ۲۰۲۲)، دریافت ویزا یکی از نقاط بازگشتی است که آزادی از قواعد و قیود اجتماعی را به چالش می‌کشد (میوچویچ، ۲۰۲۵؛ کسکلا و بکر، ۲۰۲۳؛ کک، ۲۰۲۲). این مسئله به طور خاص، برای کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی به دلیل عدم صدور ویزا به دلایل سیاسی و امنیتی اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. از این رو مقاصد کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی پیشاپیش محدود شده است. «محمد» که سال‌هاست در ایران دورکاری می‌کند، بارها برای خودش، همسر و دو فرزندش برای دریافت انواع مختلف ویزا اقدام کرده و تا به حال موفق به دریافت آن نشده است. «محمد» بر خلاف «سینا» که به تنهایی سفر می‌کند و دو سال است در کشورهای مختلف مانند ترکیه، امارات، هند و کشورهای جنوب آسیا به سبک کوچ‌نشینی دیجیتال زندگی می‌کند، دریافت ویزا را یکی از «سدهای غیرقابل عبور» می‌داند. فرازونشیب دریافت ویزا برای کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی که به صورت حرفه‌ای سفر می‌کنند و عمر کوچ‌نشینی آنها به بیش از دو سال می‌رسد، به امری بدیهی تبدیل شده است. آنها برای هر سفر و انتخاب مقصد بعدی، ناگزیر از بررسی قوانین و پیروی از رخدادهای سیاسی‌اند، و در نهایت کم‌ریسک‌ترین کشور را که احتمال دریافت ویزا از آن بیشتر است برمی‌گزینند. فرایند درخواست ویزا تا اعلام نتیجه یک تا سه ماه زمان می‌برد. زمان انتظار برای تازه‌کاران با اضطراب بیشتری سپری می‌شود، اما حتی برای کوچ‌نشینان حرفه‌ای مانند «مرتضی» که پس از مهاجرت به اروپا، گذرنامه‌ای با اعتبار بالا دریافت کرده، «به دلیل ملیت ایرانی» فرایند درخواست ویزا و درگیری با قوانین مرزی، خالی از اضطراب نیست. سخت‌گیری‌های مرزی اگرچه به اعتبار گذرنامه وابسته است، اما علاوه بر اعتبار گذرنامه عوامل دیگری همچون روابط سیاسی بین‌المللی، شرایط جنگی و افزایش مهاجران جنگ‌زده نیز در آن نقش دارند (تویوانن،

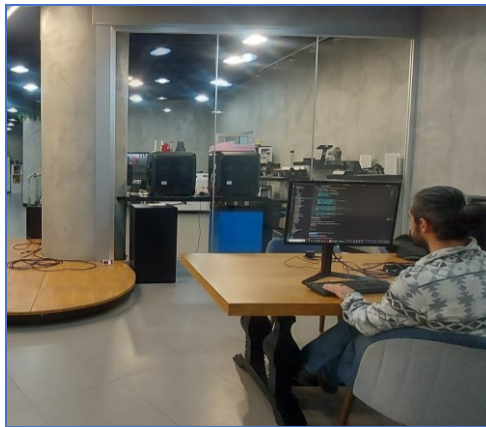

۲۰۲۳؛ کُسیلا و بکر، ۲۰۲۳). استفاده از ویزاهای گردشگری و اقامت‌های کوتاه مدت، یکی از مناسب‌ترین راه‌ها برای کوچ‌نشینان است. اشخاص اغلب برای پرهیز از درگیر شدن با قوانین مهاجرتی و تهیه مدارک و ملزومات ویزاهای میان‌مدت و بلندمدت از ویزاهای گردشگری استفاده می‌کنند (کک، ۲۰۲۲؛ اشلاگوین، ۲۰۱۸).

این دشواری سبب شده است که بسیاری از ایرانیان پیش از آغاز کوچ‌نشینی حرفه‌ای، با مهاجرت و اقامت در کشوری دیگر شرایط دریافت ویزا و دسترسی به شبکه جهانی را تسهیل کنند. اما چرا این افراد با وجود دشواری‌های بسیار و مواجهه با سدهای قانونی برای خروج از کشور و ورود به کشوری دیگر، هزینه‌های هنگفت فرایندهای درخواست ویزا و مهاجرت را می‌پذیرند؟ چرا با وجود تمام این دشواری‌ها و پیچیدگی‌ها از مهاجرت و کوچ‌نشینی استقبال می‌شود؟ بر اساس یافته‌ها، بی‌ثباتی اقتصادی و سیاسی ایران، همچنین سیاست تک‌صدایی مبتنی بر ایدئولوژی مذهبی، بیان جنگ طلبانه و عدم توازن میان سیاست‌های آشتی‌جویانه و جنگی ایران را به کشوری پریسک تبدیل کرده و مهاجرت را در قامت ایده و کنشی عمومی به عرصه زندگی ایرانیان فراخوانده است. اگرچه در شیوه زیست کوچ‌نشینی اطمینان و آینده‌نگری رنگ می‌بازد (اشلاگوین، ۲۰۱۸؛ گرین، ۲۰۲۰؛ ارسز، ۲۰۲۴)، شاهد نوعی آینده‌نگری در کوچ‌نشینان ایرانی هستیم. «دسترسی بهتر» به واسطه زندگی در بیرون مرزهای ایران امری است که این کوچ‌نشینان را به سفر و خروج از کشور ترغیب می‌کند. «مهران» که چهار سال در ترکیه زندگی کرده است، در حالی که با شرکتی در مالزی دورکاری می‌کند و در اندیشه راه‌اندازی کسب‌وکار شخصی خویش است، بر این باور است که «زندگی در استانبول باعث شد که بتوانم در مصاحبه این شرکت پذیرفته شوم». از سوی دیگر، آنچه به عنوان «زندگی بهتر» از رؤیا به واقعیت فراخوانده می‌شود، وجهی دیگر است که دشواری‌ها، پیچیدگی‌ها و اضطراب دریافت ویزا و اقامت و تمدید آن را به امری مطلوب‌تر از بازگشت تبدیل می‌کند. این «زندگی بهتر» چیزی از جنس «فراتر-از-زندگی» زیملی‌ست؛ مفهومی اصیل که در تجسم حدودی را برای فراموشی زندگی،

به فراموشی سپرده می‌شود (استفان، ۲۰۱۷، ص ۱۵۷). «فرا-از-زندگی» رمزواره‌ای است که پذیرش سختی‌ها را برای این افراد ممکن می‌کند. از این منظر، مهاجرت و به‌طور خاص کوچ‌نشینی دیجیتال برای ایرانیان به عنوان شیوه‌ای تنیده با حرکت و ماجراجویی، به هدف دسترسی به موقعیت‌های کاری بهتر، ثبات اقتصادی بیشتر و دسترسی به امکانات بهتر زندگی، آغاز می‌شود. اگرچه در واقعیت ثبات اقتصادی و دسترسی به امکانات همچنان در گرو قواعد و حد و مرزهای اجتماعی و سیاسی باقی مانده و بر اضطراب وجودی می‌افزاید.

تصویر ۳. کار در فضای اشتراکی یا آتلیه‌های شهرداری استانبول

۴-۲. زندگی و روابط روزمره

زیستن به شیوه کوچ‌نشینی دیجیتال به معنای از دست دادن شبکه‌های حمایتی و دور شدن از فضای ارتباطی عمیق است (هانونن، ۲۰۲۰؛ بوسوتیل، ۲۰۲۱). این شیوه از سویی تنش‌های حاصل از روابط اجتماعی، خانوادگی و محیط‌های کاری را کاهش می‌دهد، و از دیگر سو در بلند مدت به دلیل دوری از شبکه‌های حمایتی اجتماعی باعث حس «تنهایی» و «خسران‌های عاطفی» می‌شود (مک‌الرئی، ۲۰۱۹). «ساغر» که چهار سال در استانبول زندگی کرده و به عنوان یک برنامه‌نویس و Youtuber فعالیت می‌کند، برای جبران این موضوع «حاضر است با هزینه شخصی دوستان قدیمی و صمیمی‌اش را

به سفر و تفریح ببرد». «مهران» اما بر خلاف او ترجیح می‌دهد شبکه دوستی و کاری هماهنگی ایجاد کند که به واسطه آن این خلاء عاطفی را جبران کند. اما اساسی‌ترین وجه این نقصان عاطفی و احساسی، عدم جذب یا جاگیر نشدن در جامعه مقصد است. این عدم جاگیری در مقصد وجوه مختلفی دارد و به شیوه نگاه فرد به جامعه مقصد نیز وابسته است. «سینا» به عنوان یک کوچ‌نشین دیجیتال که دائم در سفر است و به بیان خودش «هنوز جایی را به عنوان خانه برنگزیده است»، مقصد را به عنوان مکانی موقتی می‌بیند که امکان مشاهده و یادگیری بیشتر درباره فرهنگ‌ها و انسان‌های دیگر را فراهم می‌کند. او می‌گوید: «تقریباً به تجربه یادگرفتم که چه چیزهایی برای ارتباط با انسان‌ها لازم هست. سعی می‌کنم در حد نیاز روزمره زبان‌شان را یاد بگیرم و از قبل درباره چیزهای مورد علاقه‌شان اطلاعاتی جمع می‌کنم. معمولاً در حد ساده علایق‌شان را می‌شناسم. این برای ارتباط اولیه و ساده و همراه شدن گذرا کافی است. با این روش دوستانی هم پیدا می‌کنم». اما برای «مهران» که نیاز به «روابط عمیق و دائمی» دارد این مسئله متفاوت است. او که ۴ سال در استانبول زندگی کرده است، هنوز نتوانسته با جامعه ترک ارتباط برقرار کند و از آنجا که از دوستان قدیمی و شبکه خانوادگی خود دور شده، حس عمیق تنهایی در او ریشه دوانده است.

تصویر ۴. جعبه یادگاری‌های یکی از کوچ‌نشینان ایرانی از سنگ‌ها و صدف‌ها

علاوه بر کاهش روابط و کوچ شدن شبکه حمایتی-اجتماعی، کوچ‌نشینان دیجیتال می‌کوشند سبک بار باشند و در حد امکان غیر از وسایل ضروری که یکی از آنها لپ‌تاپ است، چیز مازادی همراه نداشته باشند. این سبک‌باری لازمه جابه‌جایی و حرکت است. از این رو بسیاری از اشیایی که تعلقات و خاطرات فرد در آنها متجلی می‌شود خواه‌ناخواه از زندگی حذف می‌شوند. جدایی از اشیاء که میانجی یادآوری و ماندگاری خاطرات و رابطه با محیط‌اند (هانونن، ۲۰۲۰؛ سورداس، ۲۰۱۱) و هویت و شخصیت فرد در رابطه با تعریف می‌شود (بورديو، ۱۹۹۶)، در کنار از دست دادن روابط دوستانه و خانوادگی، و شبکه حمایتی، به نقصانی روحی و عاطفی می‌انجامد که در نبود مکانیسم‌های مقابله با وضعیت جدید، به ماندگاری فرد در شرایط روابط سطحی و گذرا منجر می‌گردد. حس انزوا و تنهایی و عواطف سرکوب‌شده فرد را دچار بحران‌های روحی و عاطفی کرده و حرکت و شیوه کوچ‌نشینی را به چالش می‌کشد. «مهران» می‌گوید که «ترجیح می‌دهم یک جایی را به عنوان خانه داشته باشم. یک جایی که در عین حال دسترسی خوبی هم داشته باشم و بعد بتوانم هر زمان به هر کجا که خواستم سفر کنم». برای «ساغر» خانه اهمیت بالایی دارد ولی برای چنین خانه‌ای که به بیان «مهران» در «موقعیتی با دسترسی خوب» باشد، نیاز به «سرمایه یا درآمد مطمئن» است. این مسئله، دغدغه کسب درآمد و پایداری شرایط کار را در اذهان کوچ‌نشینان ایرانی بیدار می‌کند. از این رو برخی به یادگیری زبان و جاگیری در جامعه مقصد با «دسترسی» مطمئن می‌اندیشند. و برای برخی دیگر دیدن و گفت‌وگوی ساده راضی‌کننده است. آنها نمی‌خواهند بیش از حد نیاز در مشکلات و مسائل جامعه مقصد درگیر شوند (کُک، ۲۰۲۲؛ آلتوف و همکاران، ۲۰۲۲)، بلکه آنها در عین برخورداری از امکانات موقعیت جدید از درگیری‌ها و اضطراب آمیخته با ماندگاری می‌گریزند و به جست‌وجوی خود برای جایی به نام «خانه» که آرامش را در آن خواهند یافت ادامه می‌دهند.

۳-۴. تنگنای دسترسی

برخلاف کوچ‌نشینان آمریکایی-اروپایی که گریز قیود سازماندهی نیروی کار آنها را به سفر و بهره‌مندی از شرایط دورکاری می‌کشاند (کک، ۲۰۲۲)، مهمترین دغدغه برای کوچ‌نشینان ایرانی مسئله «دسترسی» است. «دسترسی» در بیان و صورت‌بندی آنان جنبه‌های مختلفی دارد. اما وجه مشترک مفهوم «دسترسی» برای کوچ‌نشینان دیجیتال که یکی از دلایل زمینه‌ای افزایش میل به مهاجرت نیز هست، شرایط سیاسی و موقعیت ایران در روابط بین‌المللی است که ایران را در دسترسی آزاد به اینترنت، اعتبار گذرنامه و امنیت اجتماعی به سطوح پایین رده‌بندی‌های جهانی سوق داده است. تأکید بر سیاست‌های امنیتی و شیوه تأمین این امنیت بدون در نظر گرفتن تفاوت‌های اجتماعی، از سویی نارضایتی و بی‌اعتمادی داخلی را افزایش داده و از دیگر سو ایران را در رقابت بین‌المللی، حتی در میان همسایگان به کشوری پرریسک تبدیل کرده است. تبدیل شدن ایران به کشوری تحت تحریم‌های امنیتی، نه تنها در سطح کلان مانعی برای توسعه و رشد اقتصادی متوازن بوده، بلکه همچنین دسترسی متخصصان ایرانی، و به طور خاص کوچ‌نشینان دیجیتال را به شبکه‌های بین‌المللی محدود کرده است. در لایه‌های پنهان این محدودیت، نوعی گسست روانی نیز شکل می‌گیرد؛ احساس بی‌پناهی در کار، نبود اطمینان از تداوم شغل و فقدان حمایت روانی از سوی نهادها، بخشی از همان تجربه محدودیت است که در سطح فردی بازتاب می‌یابد. ادراک حمایت روان‌شناختی از سوی مدیران و همکاران، عاملی کلیدی در تاب‌آوری و رضایت شغلی افراد است (طوسی و سجادی، ۲۰۲۵). این مسئله نه تنها منجر به کاهش سهم ایران در اقتصاد جهانی شده، سهم متخصصان ایرانی را نیز کاهش داده است. مقایسه ترکیه و ایران در حوزه توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل و ارتباطات به عنوان زیرساخت‌های ضروری حرکت، نشان‌دهنده عقب‌ماندگی و فاصله ایران از استانداردهای جهانی است. محدودیت و ناپایداری اینترنت به عنوان جزء سازنده ارتباطات در عصری که با جریان داده‌ها گره خورده است، به شکلی نمادین بازنمای ناپایداری و فقدان توسعه

زیرساخت‌های ارتباطی است. «مهران» با ناامیدی بر این باور است که «فکر نمی‌کنم این شرایط تا ۲۰ سال دیگر هم تغییر کنند. از عمر ما که گذشت، امیدوارم برای آیندگان درست بشود... اما مگر من چقدر وقت دارم؟ من نمی‌توانم شرایط را تغییر دهم، تنها کاری که می‌توانم این است جایی پیدا کنم که این دسترسی را به من بدهد.»

تصویر ۵. محوطه یکی از فضاهای کار اشتراکی زنجیره‌ای Espresso Lab

علاوه بر این سیاست‌های کنترلی و فیلترینگ، هم‌راستا با محدودیت‌های ناشی از تحریم‌ها، دسترسی به بسیاری از پلتفرم‌های کاری دیجیتال را دشوار کرده است. تأخیر در عضویت و اجرای «کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه جرایم سازمان‌یافته فراملی» (پالرمو)^۱، همچنین تحریم بانک مرکزی ایران، دسترسی به شبکه مالی بین‌المللی، استفاده از ابزارهای مالی، مبادلات ارزی و روابط رایج مالی حقیقی و حقوقی بین‌المللی را گرفتار پیچیدگی و ابهام کرده است. در این میان اگرچه با تولد و رونق استفاده از ارزهای دیجیتال، و بانک‌های دیجیتال بین‌المللی که امکان دسترسی و انتقال پول را به ایرانیان نیز می‌دهند، دسترسی به شبکه مالی بین‌المللی تاحدی به صورت غیرمستقیم ممکن شده است، ملیت و اعتبار گذرنامه همچون سدی گریزناپذیر در شرایط کنونی می‌نماید. از دیگر سو کسب و کارهای برخی مشابه صرافی برای

۱. همزمان با نوشتن این مقاله در اردیبهشت ۱۴۰۴، بندهای اجرایی این کنوانسیون با افزودن دو شرط به تصویب نمایندگان مجلس رسید و برای اجرا به دولت ابلاغ شد.

واسطه‌گری مبادلات مالی ایجاد شده است. این شیوه جابه‌جایی هزینه‌های سرباری را برای استفاده‌کنندگان و به‌ویژه نیروی کار ایجاد می‌کند. به واقع تحریم‌ها از سویی و مقاومت حاکمیتی بدون در نظر گرفتن شرایط اجتماعی ایران و دگرگونی‌های جهانی از دیگریسو، نه تنها بازدارندگی و پیش‌رفتی در موضوعات مورد تنش ایجاد نکرده، باعث زیان و ایجاد نارضایتی اجتماعی شده‌است. انباشت این زیان‌ها در کنار بی‌ثباتی اقتصادی و تنش‌های سیاسی و سیاست سرکوب داخلی، بی‌آنکه توازن و تناسبی میان اجزای برساننده جامعه و حاکمیت آن ایجاد کند، نارضایتی و بی‌اعتمادی جامعه را افزایش داده‌است. «پیمان» که فعالیت اصلی خود را از سال‌ها قبل با ورود به بورس تهران آغاز کرده‌است و در حال حاضر منبع اصلی درآمدش از خرید و فروش ارزهای دیجیتال تأمین می‌شود، به عنوان یک Trader می‌گوید «تا به حال چندین بار گرفتار این بسته شدن صرافی‌ها و تحریم ایرانی‌ها شدم، اما چه کاری می‌توانم بکنم... حالا دیگر روابط مطمئن تری برای سرمایه‌گذاری و جابه‌جایی پول دارم و حواسم به خبرها هست.» «دسترسی» وجه دیگری نیز دارد که ناشی از نوعی فقدان در شرایط مهاجرت و سکنی‌گزیدن در دیاری دیگر است. در این معنا «دسترسی» از دست دادن و نداشتن شبکه‌های حمایتی اجتماعی و نبود روابط عاطفی و حمایتی عمیق است که حس تنهایی را افزایش داده و تاب‌آوری در برابر فشارهای اجتماعی را دشوار می‌کند. برای مهاجران ایرانی که می‌توان آنها را جامعه‌ای پراکنده دانست، ترس‌ها و تحقیرهای اجتماعی درونی شده در غربت نیز آنها را از یکدیگر دور کرده و اعتماد و همراهی را به فرایندی دشوار، نادر و گاه نشدنی تبدیل کرده‌است. در صورت عدم جذب در جامعه مقصد، این تنهایی به صورت‌های مختلف آشکار می‌شود. برای کوچ‌نشینان دیجیتال که حضوری سطحی در جامعه مقصد دارند و مقصد را جایی برای ماندگاری نمی‌بینند، عدم «دسترسی» به شبکه حمایتی به بحرانی عاطفی و رفتاری بدیل می‌شود. «ساغر» که به قصد ماندن به ترکیه سفر نکرده‌است و هنوز هم در پی راهی برای رفتن به کشوری دیگر غیر از ایران است، هنوز پس از چهار سال زندگی در ترکیه زبان ترکی را به خوبی

نیاموخته و نتوانسته در جامعه ترک زبان جذب شود. همین امر روابط عاطفی او را به دوستان قدیمی که در ایران زندگی می‌کنند محدود کرده و او را به این اندیشه انداخته که «آنقدر پولدار بشوم که بتوانم خانه‌ای برای خودم داشته باشم و آنها را دعوت کنم پیش خودم (تلخ می‌خندد)... اما اگر برم جای دیگه، که امیدوارم به زودی بروم، اولین کاری که می‌کنم زبان آنها را یاد می‌گیرم».

۴-۴. کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی در بازار جهانی

شاید شیوه زیستِ کوچ‌نشینی همچون ماجراجویی‌ای برای لذت بردن از زندگی به‌نظر برسد. اما داستان واقعی کوچ‌نشینان دیجیتال، بسانِ واژه و مفهوم «دیجیتال» موقعیتی متناقض، پیچیده و چندوجهی دارد (گایسمار، ۲۰۲۲) که از استقرار و رابطه انسان با شرایط بخرنج و بحران‌های خرد و کلان زندگی روزمره آغاز شده و تا پیچیدگی‌های کلان اجتماعی ادامه دارد. مواجهه با مرگ به عنوان پدیده‌ای همه‌گیر در پاندمی کووید-۱۹؛ دورکاری و رواج گسترده تکنولوژی‌های دیجیتال؛ درگیری روزمره با بحران‌های مالی و بی‌ثباتی اقتصادی؛ گرایش به بازارهای جهانی برای منبع درآمدی امن‌تر؛ بحران‌های ناشی از تلاش برای بازنمایی و استقرار خود فراتر از شیوه‌های مرسوم اجتماعی، هریک وجهی از این شیوه‌زیستن را شکل می‌دهند. تعدد موقعیت‌های به‌نفسه بحرانی یا زاینده بحران، در نهایت انسان را به مثابه بدنی زخمی و درخود فرورفته در زیستن‌اش رها می‌کنند. بدنی مچاله که تنها با کندن از حد و مرزهای موقعیت فعلی و جادادن همه تعلقات خویش در یک چمدان یا کوله‌پشتی راهی برای تداوم خویش برمی‌سازد. کندن از اینجا و حرکت، از این دید، ضرورتی برای تداوم زندگی و تحمل فشارهای مدرن است که پذیرش آشفتگی حیات را ممکن می‌کند (شِلر و یوری، ۲۰۰۶؛ کوهن و دیگران، ۲۰۱۳؛ پاپادوپولس و دیگران، ۲۰۰۸). این بحران‌ها برای کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی و افرادی با شرایط مشابه دوچندان می‌شود. از این رو اگرچه چنین به نظر می‌رسد که کوچ‌نشینان دیجیتال آزادانه زندگی می‌کنند، دقیق‌تر آن است که بگوییم آنها در بازآفرینی و دگرگونی قواعد اقتصادی و روابط اجتماعی عصر تکنولوژی و

حرکت (کُک، ۲۰۲۲؛ آلتزاید، ۲۰۲۲)، در «بی جای»ترین حالت ممکن استقرار یافته‌اند و بدون داشتن مقصدی نهایی، از جایی به جایی هجرت می‌کنند. این جاگیری بی جا و مکان، نوعی مکان‌مندی سیال است که حرکت و بی‌قراری فراگیر یکی از مشخصه‌های آن است. در رابطه‌ای دیالکتیک، پیشرفت تکنولوژی و گردش سرمایه نیز چنین سیالیتی را طلب می‌کند که در عین ماهیت ساکن و یکجانشین ابزارهای زیرساختی، موقتی‌بودگی را به ویژگی اصلی بازارهای اقتصادی و سازماندهی نیروی کار بدل کرده‌است. تکنولوژی به عنوان امکان‌رهایی، ابزاری برای بسط منعطف و سازگار بازار جهانی بر بسترهای اینترنتی نیز بوده‌است (استرنبرگ، ۲۰۲۱؛ تویوانز، ۲۰۲۳). با سازماندهی نیروی دورکار، بازارهای تکنولوژی محور که از شرکت‌ها و سازمان‌های فیزیکی به صفحات سایت‌ها و شبکه‌های اجتماعی نقل مکان کرده‌اند، چرخه اقتصادی سودآوری را در سطح جهانی شکل می‌دهند (ارسز، ۲۰۲۴؛ آتاناسووا، ۲۰۲۳).

تصویر ۶. گروه‌ها و افراد در حال کار در فضای کار اشتراکی

«مریم» به عنوان یک کوچ‌نشین حرفه‌ای، سیزده سال است که کار سازمانی را رها کرده و حالا کسب و کار خودش را دارد. با این همه او معتقد است که «چند سال اخیر بازار کار افتاده دست هندی‌ها و پاکستانی‌ها. با قیمت پایین‌تر کار می‌کنند و این باعث شده بازار کار برای کسانی مثل من که سال‌ها تجربه و تخصص داریم خراب بشود». او همچنان باید کار کند و برنامه‌های خود را با الزامات کاری، این بار در سطح

جهانی سازماندهی نماید؛ باید به درآمد و تأمین هزینه‌هایش فکر کند؛ خود را بیمه کند؛ و برای پیشرفت کاری‌اش برنامه‌ریزی کند؛ او باید دائماً به دنبال پروژه‌های جدید بگردد و برای به دست آوردن پروژه‌های جدید با دیگران در سطحی بین‌المللی رقابت کند. انجام کار به شیوه دورکاری تغییری در مکانیزم‌های اقتصادی و رقابت‌های بازار کار ایجاد نکرده، بلکه آنها را پیچیده‌تر و سخت‌گیرانه‌تر کرده است (ژیانگ، ۲۰۲۳؛ آلتراید، ۲۰۲۲). چرا که «فاصله» ایجاد معیارها و شاخص‌هایی دقیق‌تر را برای اندازه‌گیری و تعیین موقعیت رقبا ضرورت می‌دهد. با حضور دستیاران پرازش‌گر هوش مصنوعی، وظیفه مقایسه، تشخیص و دسته‌بندی به الگوریتم‌ها محول شده و شاخص‌ها دائماً بر اساس اعداد و ارقام حاصل از روابط میان «کلمات کلیدی» دقیق‌تر می‌شوند. در رقابت نیروی کار در بسترهای دیجیتال، شخصی برنده است که مهارت استفاده از کلمات کلیدی و امکان دریافت گواهی‌نامه‌ها و تأییدیه‌های دیجیتال را داشته باشد. برای کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی، «دسترسی» و پیامدهای آن بر موقعیت آنها در بازار کار نیز تأثیرگذار است. در بسیاری از پلتفرم‌ها کاری «ایران» در لیست‌های اولیه ثبت‌نام هم نیست و دسترسی به این پلتفرم‌ها برای آدرس IP بسته است. این محدودیت‌ها نقطه مقابل دسترسی آزاد و برابری است که مثابه ویژگی‌های دنیای دیجیتال بازنمایی می‌شوند.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

آنچه کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی را از دیگر کوچ‌نشینان متمایز می‌کند، تفاوت در جنس میل آنها به آزادی و تجربه زندگی رهاشده از قواعد، قیود و مرزهای اجتماعی نیست، بلکه گریز آنها از مرزهایی که فشارها و بحران‌های اجتماعی را به شکل اضطراب و ترس و بی‌اعتمادی در آنها نهادینه کرده به جست‌وجوی چیزی «فراتر-از-زندگی» یا زیستنی دیگرگونه است که امکان «دسترسی» آنها به جهان آزاد را فراهم می‌کند. شکل‌گیری و صورت‌بندی این میل و خواست درونی در کنش‌ها و رفتار کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی از

خلال فرایندی تاریخی ممکن شده است. در وهله تصمیم‌گیری، انتخاب و کنش، بدنی «مضطرب»، «عاصی»، «خسته» و مچاله از آنچه از سر گذرانده است، قدم در راهی می‌گذارد که به اندازه تجربه زیسته‌اش پیش‌بینی ناپذیر، بی‌ثبات، دشوار و آمیخته با عدم اطمینان دائمی متأثر از شرایط سیاسی و اقتصادی است. گویی آنچه به مثابه نجات پنداشته می‌شود تصویر در حرکت و جاری تجربه زیسته تا لحظه تصمیم‌گیری است که در شکلی که وجه پررنگ آن آزادی‌بازشناسی شده است، خود را بازآفرینی می‌کند. کوچ‌نشینان دیجیتال و تجربه‌شان از تولد و زیست به مثابه فردی با ملیت ایرانی، در فضای خانوادگی، فرهنگی و اقتصاد سیاسی ایران بطن ملت‌هپی ست که این کوچ‌نشینان یکی شده با تکنولوژی را در بی‌قراری حرکتی توقف‌گاه‌زدوده می‌زاید. جغرافیا و اقتصاد سیاسی ایران، روابط بین‌المللی و تاریخ ایران و خاورمیانه بر سازنده عوامل متعددی هستند که در شکل‌گیری و انتخاب زیستن به شیوه کوچ‌نشینی دیجیتال و تداوم آن تأثیرگذارند. علاوه بر این تکنولوژی و پیشرفت‌های صنایع دیجیتال و زیرساخت‌های حمل و نقل و ارتباطات، زمینه‌ای عمومی برای شکل‌گیری زیستن به شیوه کوچ‌نشینی دیجیتال‌اند (مک‌لوهان، ۱۹۶۴؛ ماکیماتو، ۱۹۹۷؛ شلر و یوری، ۲۰۰۶؛ کوهن و دیگران، ۲۰۱۳؛ ساترلند و جراحی، ۲۰۱۷؛ اشلاگوین، ۲۰۱۸). این افراد به عنوان کوچ‌نشینان دیجیتالی که در ایران متولد شده‌اند و ملیت ایرانی دارند آمیخته‌ای از آموزه‌های فرهنگ ایرانی و عادت‌واره‌های جهانی زیستنی یکی شده با تکنولوژی در فضایی شبکه‌ای و سیال‌اند که به گفته هارای می‌توان آنها را سایبورگ‌های عصر جدید دانست که به همان میزان که ناشناخته و هراس‌انگیز می‌نمایند، می‌توانند رهایی را نیز با خویش به ارمغان آورند (هارای، ۱۹۸۷). آنها خود را در فضایی چندبعدی و واقعیت عینیت‌یافته شبکه‌ای به هم پیوسته (کاستلز، ۲۰۰۴؛ لاتور، ۲۰۱۳) از تصاویر، چیزها و اطلاعات تجربه می‌کنند که در آن هیچ چیز دور از دسترس به نظر نمی‌رسد؛ اگرچه در واقعیت میان فرد و هر آنچه هست همچنان فاصله برقرار است و «دسترسی» تنها از خلال قوانین و مرزهای صورت‌بندی شده پیشینی ممکن می‌شود. برآیند تجربه

کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی از این آمیختگی، تناقضی است که زاییده استقرار در موقعیت جغرافیای سیاسی ایران و سیاست‌های داخلی و بین‌المللی است. از این رو، بدن‌مندی این افراد و شیوه استقرار آنها در موقعیت‌شان را نمی‌توان تنها به عنوان بودن بسط‌یافته و آمیخته با تکنولوژی دید. آنها صرفاً تن‌های یکی شده با لپ‌تاپ‌ها، گوشی‌های هوشمند، دوربین‌های عکاسی، کوله‌پشتی‌ها و خانه‌ای به ابعاد چمدان‌شان نیستند. برای کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی که از دل تجربه زیستن در کشوری خاورمیانه‌ای، با تمدنی کهن و الگوی سیاسی ضد امپریالیستی، در عین حال طالب قدرت و تحت تحریم برخاسته‌اند، التهاب و زخم‌های برجای مانده از رانده‌شدن و دشواری‌های «دسترسی» بیش از میل به آزادی در انتخاب این شیوه زیستن نقش آفرینی می‌کند. برای آنها آنچه انگیزه و تکانه تصمیم‌گیری و حرکت است، بیش از آنکه آزادی از کار سازمان‌دهی شده در زمان و مکان مشخص یا گریز از قیود و قراردادهای زندگی اجتماعی شهری شده (ماکیماتو و منرز، ۱۹۹۷؛ هیلبرت، ۲۰۲۲؛ یوسونکایا و اومای، ۲۰۲۴) باشد، شرایط بحرانی به بن‌بست رسیده‌ای است که خواست و جست‌وجوی فرد برای دسترسی به شبکه‌های آزاد بین‌المللی و موقعیت‌های کاری بهتر در بازارهای نوین اقتصادی را به حرکت درمی‌آورد. این میل از موانع مهاجرت‌گريزان است و هم‌زمان در برابر هجرت و جدایی دائمی از جایی که «خانه» و «وطن» نام گرفته ایستادگی می‌کند. اگرچه با سفر «خانه» و معنای آن دگرگون می‌شود و «وطن» در هیبت «جهانی بدون مرز» معنایی «جهان‌وطنی» می‌یابد، کوچ‌نشینی دیجیتال برای ایرانیان راه میانه‌ای است که در عین حال که فراهم‌کننده دسترسی بیشتری به بازارهای بین‌المللی است، با موانع کمتری برای سفر و اقامت همراه است. کوچ‌نشینی و عدم استقرار پایدار در جامعه و فرهنگ مقصد، نوعی «انزوای اجتماعی» و «بحران‌های عاطفی» را نیز با خود به همراه دارد، که در نبود مکانیسم‌های سازمان‌یافته و پراکندگی مهاجران ایرانی در مقصد، مواجهه با آن در اغلب موارد با راهکارها و مراقبت‌های فردی انجام می‌شود. این وجه «دسترسی» که از فقدان شبکه‌های حمایتی اجتماعی ناشی می‌شود، به نوعی در

موقعیت ایران به عنوان کشوری تحریم شده نیز دیده می شود. به واسطه تحریم ها و سیاست های داخلی، ایران از شبکه حمایتی روابط بین المللی که نگاه دارنده و تعدیل کننده فشارهاست، محروم گشته است.

میل و تکانه درونی که در نقطه عطف ناتوانی از مواجهه و رفع بحران ها به کنشی ماجراجویانه و حرکت تبدیل می شود، از نگاهی بوردیوی (۱۹۹۶) حاصل دیالکتیک زیستن، استقرار و بدن مندی فرد در فضای اجتماعی است. از این دید کوچ نشینان دیجیتال کنشگران شبکه های پردازش و انتقال داده های دیجیتال، شبکه های حمل و نقل تسهیل کننده حرکت و میدان های هم پوشان اقتصاد و سیاست اند که در چارچوب قوانین و دستورالعمل های ملی و بین المللی عینیت می یابند (لاتور، ۲۰۱۳). حیات آمیخته با تکنولوژی آنها (آلترااید، ۲۰۲۲؛ ژیانگ، ۲۰۲۳؛ آتاناسووا، ۲۰۲۱)، به مثابه سایبورگ های نظم نوین (هاراوی، ۱۹۸۷)، از سویی به واسطه زیرساخت های مادی و قوانین استقرار یافته است، و از سوی دیگر، نظم استقرار یافته به واسطه قوانین و نقص ذاتی اش، موانعی برای «دسترسی» و در عین حال بی راهه هایی برای فراروی در وقفه های پیش بینی نشده اند. اگرچه برای کوچ نشینان آمریکایی-اروپایی به واسطه موقعیت فرادستی ملیت منتسب به جوامع پیشرفته، ارزش ارز و اعتبار گذرنامه وجه تسهیل گری قوانین و بازنمایی آزادی پررنگ می شود، برای کوچ نشینان دیجیتال ایرانی، ملیت، ارزش ارز، امکان مبادلات مالی بین المللی و اعتبار گذرنامه به موانعی برای حرکت و سفر تبدیل می شوند که فرد می بایست بسته به شرایط تاکتیک های متفاوتی در مقابله با آنها اتخاذ کند. جغرافیای سیاسی ایران و ایستادگی آن بر شکل ثابتی از مبارزه با امپریالیسم با وجود تغییر شکل نظم امپریالیستی، از سویی ایران را به کشوری تحریم شده و پرریسک تبدیل کرده است که در روابط سیاسی و اقتصادی بین المللی به حاشیه رانده شده، و از دیگر سو، شکل گیری روابط و همبستگی های منطقه ای و بین المللی را که لازمه زیستن در به هم پیوستگی جهان شبکه ای است، به تأخیر انداخته است. به بیانی دیگر، با «ایستادن در بیرون از نظم جهانی، نمی توان ادعایی برای تغییر نظم جهانی

داشت». این موقعیت ناشی از نادیده انگاشتن فرایندهای همواره در حال تغییر و انجماد بودن در وهله‌ای خاص از زندگی اجتماعی است. کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی متخصصان ناامید از تغییر وهله منجمد شده‌اند که به واسطه امیدیه نهفته حرکت و سفری پیش‌بینی‌ناپذیر را آغاز می‌کنند. انجماد و نگاه بسته تک‌بعدی به عقب‌ماندگی رشد و توسعه ایران در قیاس با همسایگان انجامیده است. اگرچه بخشی از نواقص توسعه داخلی ایران در نتیجه تحریم‌های متمادی است، «اولویت ندادن به سرمایه‌های انسانی و تنوع و تکثر عقاید و آرا»، «عدم درک و پذیرش تنوع و تکثر اجتماعی»، «سلطه و اجبار ایدئولوژیکی در ساحت‌های فردی و اجتماعی» و «عدم مدیریت صحیح منابع» از دلایل دیگری است که میل و خواست سفر و حرکتی پیش‌بینی‌ناشده را در کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی برانگیخته است. زندگی و کار آنها به مثابه متخصصان وابسته به تکنولوژی‌های دیجیتال با رشد و توسعه فناوری‌های دیجیتال و دسترسی به شبکه‌های ارتباطی آزاد که ویژگی و مشخصه غیرقابل بازگشت عصر جدید است، عجین شده است (ژیانگ، ۲۰۲۳؛ تویوانن، ۲۰۲۳؛ مانچینلی، ۲۰۲۰؛ مندوزا اوواندا، ۲۰۲۲؛ کسکلا و بکر، ۲۰۲۳). این درحالی است که دسترسی به شبکه‌های ارتباطی و اینترنت آزاد که از ساده‌ترین و بدیهی‌ترین ملزومات انسان عصر جدید است، با وجود راه‌حل‌های تخصصی، شیوه‌های ایمن‌سازی و کنترل‌های شبکه‌ای، هنوز به عنوان مسئله‌ای حل‌ناشده در فضای اجتماعی و سیاسی ایران پابرجاست. از سویی، رشد و توسعه صنایع زیرساختی همچون شبکه‌های ارتباطی، زیرساخت‌های حمل‌ونقل، نیروگاه‌های تولید برق در سایه اولویت‌بندی و برنامه‌ریزی نامتوازن به تأخیر افتاده و از دیگر سو عقب‌ماندگی‌های توسعه و عدم رسیدن به چشم‌اندازها و برنامه‌های توسعه جای خود را به فراخوان‌هایی برای مشارکت اقشار گوناگون مردم داده است که در عمل خواست و رأی و نظر آنها در پایین‌ترین سطح اهمیت و اولویت‌های حاکمیتی قرار گرفته است. عدم دسترسی به شبکه‌های مالی بین‌المللی و تأخیر در پیوستن به کنوانسیون‌های مبارزه با

تروریسم بین‌المللی^۱ به دلیل دیدگاه‌های ایدئولوژیک و اقتصاد سیاسی ایران، فارق از درک سیاست‌کنشگری در شرایط مدرن، روابط مالی بین‌المللی را برای کسب‌وکارهای حقیقی و حقوقی دچار مشکل کرده و افراد را به خلق کسب‌وکارهای جدید و ایجاد راه‌کارهایی برای جابه‌جایی ارز و مبادلات مالی با ارزهای دیجیتال سوق داده است. اگرچه این راه‌کارها برای دولت‌های مبداء و مقصد تراکنش شناخته‌شده و به عنوان بخشی از بازارهای خاموش گردش سرمایه و ابزاری برای مواقع اضطراری است، از گردش مستقیم و شفاف مالی فاصله داشته و مهارتی خاص است که در سایه شرایط به وجود آمده از تحریم‌های مالی متولد شده است. علاوه بر این، قرار گرفتن تحت تحریم‌های امنیتی اعتبار ملیت و گذرنامه ایرانی را در شبکه‌های بین‌المللی کاهش داده و منجر به حذف ایران از بسیاری از لیست‌های عضویت و دسترسی به خدمات دیجیتال شده است. همچنین، کاهش اعتبار گذرنامه سفر را به فرایندی پیچیده تبدیل کرده است و آگاهی از قوانین متنوع صدور ویزا و اقامت در مقصد را به پیش‌نیاز سفر کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی تبدیل کرده است. مهاجرت حتی به شیوه کوچ‌نشینی دیجیتال پیوند و درگیری دوباره با تمام مرزها و قواعدی است که آنها را گریزان کرده است (شیر و یوری، ۲۰۰۶؛ کوهن و دیگران، ۲۰۱۳). برای کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی، سفر «مهاجرت-بی مقصد»ی است که جست‌وجوی «خانه» را بر خلاف طبقه‌بندی‌های کلاسیک اجتماعی از طبقه فرودست و آوارگان به طبقه متخصص و متوسط منتقل کرده است.

موانع و محدودیت‌های ناشی از سیاست‌های داخلی و بین‌المللی ایران زمانی بیشتر به چشم می‌آید که از نقطه‌ای ورای مرزهای واقعی و نمادین به درون نگریسته می‌شود. در عصری که به تسخیر شبکه‌های ارتباطی و زیرساخت‌های حمل‌ونقل درآمده، در عصر حرکت و سیالیت مرزها که خاص‌بودگی فرهنگ‌های بومی را وادار به آمیختگی با فرهنگی جهانی کرده است و نظمی که فراتر از مرزهای ملی خود را بر آدمیان تحمیل

1. Islamic Republic of Iran Parliament Research Center (IPRC), <https://rc.majlis.ir/>; Iran National FIC, <https://www.fiu.gov.ir/>; Financial Action Task Force (FATF), <https://www.fatf-gafi.org>

کرده است، ایستادن بر انگاره «بسته نگاه داشتن» مرزها و برکشیدن دیوارها، ریشه در مبادلات بازاری جهانی دارد که قدرت خویش را با بازسازی هراس از دیگری و وارونه کردن دگرگونی‌ها در پس دیوارهای بلند تغذیه می‌کند. اگرچه این انگاره خاص ایران نیست و شاهد سربرآوردن آن در قالب راست‌گرایی افراطی در کشورهای پیشرفته صنعتی نیز هستیم، جغرافیای سیاسی ایران و ایدئولوژی حاکم در دهه‌های اخیر منجر به تثبیت ایران در موقعیت تحریمی و متأثر شدن منافع اجتماعی از آن شده است. این در حالی است که در دهه‌های اخیر شاهد دگرگونی و رشد سریع کشورهای همسایه همچون ترکیه، قطر، امارات متحده عربی و عربستان بوده‌ایم. به بیان کوچ‌نشینان دیجیتال که برای بیش از ۳ سال در ترکیه زندگی کرده‌اند یا بارها به ترکیه و دیگر کشورهای حوزه خاورمیانه و جنوب آسیا رفت‌وآمد داشته‌اند، رشد زیرساخت‌های حمل و نقل و شبکه‌های ارتباطی به خصوص در شهرهای بزرگ همچون استانبول بسیار سریع، گسترده و چشمگیر بوده است.

توسعه همسایگان با تأخیر و اولویت‌بندی‌های نامتوازن در تصمیم‌گیری‌های مهم سیاسی و توسعه‌ای ایران هم‌زمان است. اگرچه «تحریم‌ها یکی از عوامل مؤثر» در این تأخیرها بوده‌اند، اما عوامل درونی و عمیق‌تر همچون «عدم درک و پذیرش تنوع و تکثر فرهنگی»، «عدم پذیرش جامعه به عنوان موجودی بالغ و تصمیم‌گیرنده»، «همچنین «قرار گرفتن تصمیمات کلان اقتصادی در سایه ایدئولوژی و منافع گروهی» از مهمترین موضوعاتی است که می‌بایست به تفصیل به آنها پرداخته شود. به گفته کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی، نوعی «ناکارآمدی بحرانی و غیرقابل حل» در فرایندهای اجتماعی و اجرایی ایران وجود دارد که بر شکاف نارضایتی و عدم اعتماد میان افراد جامعه و حاکمیت دامن می‌زند. یادآوری این نکته ضروری است که عدم اعتماد به دولت و تبدیل شدن دولت‌ها به حافظان سرمایه در نظام اقتصادی ابعادی جهانی دارد. عدم وجود شرایط باثبات برای شکل دادن به چشم‌اندازهای اقتصادی و سیاسی در داخل ایران و تأخیر و عدم توسعه زیرساختی، در کنار توسعه و پیشرفت‌های تکنولوژیک

جهانی، جایگاه ایران و متخصصان ایرانی را در بازارهای جدید اقتصاد دیجیتال نیز کم‌رنگ و متزلزل کرده‌است. اقتصاد دیجیتال و نحوه اداره آن به واسطه ابزارها و پلتفرم‌های دیجیتال، آن‌طور که «سینا» بیان می‌کند، می‌تواند به عنوان تلاشی برای افزایش آزادی فردی و در عین حال پرورش افراد توانمند و خودگردانی باشد که با حداقل ملزومات، در هر کجا زندگی کنند. همسایگانی همچون ترکیه و امارات متحده عربی با ایجاد زیرساخت‌های دیجیتال و توسعه لجستیکی، همچنین پذیرش تفاوت‌های فرهنگی و ملزومات توسعه گردشگری، زمینه را برای کسب و کارهای جدید محلی، جذب متخصصان درگرددش و بهره‌برداری از شرایط جدید فراهم کرده‌اند. این درحالی‌ست که ایرانیان در لیست کشورهای مجاز برای دریافت ویزای کوچ‌نشینی دیجیتال ترکیه و امارات متحده عربی نیستند. اگرچه حرکت، آمیختگی فرهنگی و سیالیت مرزها ابعادی گسترده‌تر از موضوع کوچ‌نشینی دیجیتال ایرانی دارد و امری فراگیر و بین‌المللی است، فرایند انتخاب و زیستن کوچ‌نشینی دیجیتال برای متخصصان ایرانی، بر خلاف کوچ‌نشینی آمریکایی-اروپایی که نوعی کناره‌گیری از سیاست و لذت‌طلبی را به نمایش درمی‌آورد (کک، ۲۰۲۲)، به صورتی پیشینی با مسائل و محدودیت‌های سیاسی و اقتصادی آمیخته‌است.

اما تحریم‌ها که بر اساس فصل هفتم منشور ملل متحد^۱ اقداماتی بازدارنده در برابر تهدید صلح هستند، در نظم سرمایه‌دارانه جهانی که اکنون به هیبت شبکه‌های ارتباطی دیجیتال و زیرساخت‌های حمل و نقل درآمده‌است، تأثیری فراتر از محدودیت‌های دسترسی بر شیوه زیستن کوچ‌نشینی دیجیتال ایرانی دارند. کوچ‌نشینی دیجیتال ایرانی از شکاف ایجاد شده به واسطه عملکرد تحریم‌ها و استمرار شیوه مقاومتی حاکمیت ایران در مواجهه با نظم مدرن متولد می‌شوند. تحریم‌های مالی و اقتصادی، تحریم افراد و نهادهای خاص به ویژه در سال‌های اخیر بر خلاف ادعای مطرح‌شده در متن منشور

1. United Nation Charter, Chapter VII: Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of Peace, and Acts of Aggression, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-7>

ملل متحد، به جای پاسداری از صلح، ایران و کشورهای تحت تحریم را به سوی جنگ سوق داده است. از این دید تحریم‌ها بیش از آن‌که نگاه‌دار ارزش‌های انسانی و به ارمان آورنده صلح و آرامش برای مردم با ملیت‌ها و فرهنگ‌های گوناگون باشند، به نابرابری و فقر انجامیده‌اند (مولدر، ۲۰۲۲، ۱۳۸؛ هاشیم، ۲۰۲۰). تحریم‌ها به ابزارهایی برای ایجاد فشار و تضمین منافع در معاملات تجاری بین دولت‌ها و قدرت‌ها در فضایی نواستعماری‌اند (توماس، ۲۰۲۴). آنها ابزارهای جنگ اقتصادی در سرمایه‌داری جهانی‌اند (مولدر، ۲۰۲۲، ۲۸۶). اگر در کشوری همچون ایران تنگ‌شدن حلقه حاکمیت که به پراکندگی، بی‌اعتمادی و نارضایتی اجتماعی و به حاشیه رانده‌شدن گروه‌ها و باورهای متفاوت انجامیده است، نیازمند بازنگری است، سازمان‌ها و قوانین بین‌المللی که به هدف پاسداری از صلح پس از جنگی خونبار شکل گرفتند و اکنون به ابزارهایی برای تثبیت قدرت و موقعیت فاتحان جنگ و حفاظت از سرمایه تبدیل شده‌اند نیز، نیازمند بازنگری و نقدی درونی و بازتعرفی اساسی‌اند. نمونه بارز تهی‌بودگی این قوانین در نادیده انگاشتن کشتارهای اسرائیل در فلسطین و دیگر کشورهای خاورمیانه به هدف گسترش قلمرو و تثبیت حاکمیت خویش است.

حمله اسرائیل به ایران که درست هم‌زمان با نوشتن این مقاله انجام شد و مشارکت آمریکا در این حمله که نقض آشکار قوانین بین‌المللی بود، تنها به موضع‌گیری تهدیدآمیز سازمان ملل متحد با تحریم‌های جدید و بازگشت تحریم‌های گذشته پاسخ داده شد. تهی‌گشتگی سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی در سطحی بین‌المللی، در عمل برخلاف بنیان‌هایشان، روابط سیاسی و به کارگیری ابزارهایی همچون تحریم‌ها برای حفظ منافع اقتصادی وضوح بیشتری می‌یابد. به واقع حفظ منافع بر حق برابری و آزادی مؤکد در منشور حقوق بشر^۱ ارجحیت دارد. سودجویی و منفعت‌طلبی‌ای تاریخی که نه به هدف خیری عام بلکه به هدف حفظ سلطه است (مولدر، ۲۰۲۲، ۶۲-۶۴). در این

1. Universal Declaration of Human Rights, <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

سازوکار نه تنها دولت و افراد خاص تحت تحریم، بلکه کل جامعه و ملیت در طبقه‌بندی‌ای جهانی به حاشیه رانده شده و از برخورداری از منابع و «دسترسی برابر» به بازارهای جهانی که پیشاپیش تحت سلطه قواعد کنترلی و طبقه‌بندی‌های اطلاعاتی روابط قدرت است، محروم می‌گردد.

از خلال این لایه‌های به هم پیوسته آنچه در شیوه زیستن کوچ‌نشینان دیجیتال به طور عام نمود می‌یابد، کنشی متولد شده از بطن زندگی ساقط شده از زیستن و جست‌وجویی برای بازیابی خود و زندگی‌ست. در عصری که زیرساخت‌ها حرکت را به امری روزمره تبدیل کرده‌اند، قوانین از صورت‌الاهگان چشم‌بسته‌ای که می‌بایست همگان را برابر ببینند به ابزارهایی سیاسی و اقتصادی تبدیل شده‌اند که بر اساس میزان دوری و نزدیکی به منابع قدرت، در سطوح گوناگون ملی و بین‌المللی انسان‌ها را از «دسترسی» برابر بازمی‌دارند، و به جای پاسداشت صلح، برابری و آزادی در حدود انسانی آن، از منافع قدرت و سرمایه پاسداری می‌کنند. اگرچه از دست رفتن زندگی بسته به شرایط جوامع مختلف رنگ و شکلی متفاوت به خود گرفته است اما به شکلی فراگیر بازگویی حکایت انسان‌هایی است که در قواعد اجتماعی ناکارآمد گرفتار آمده و در نهایت در نظمی نئولیبرال به مثابه فرد مخاطب و مسئول همه چیز دانسته می‌شوند. بدن‌مندی و استقرار انسان، اکنون یکی شده با تکنولوژی‌ست اما بر خلاف ایده‌ها راوی (۱۹۸۷)، این سایبورگ‌های جدید هنوز با رهایی و رهایی‌بخشی فاصله زیادی دارند. از نگاه فوکو آنها در این استقرار و بدن‌مندی از سوژگی تهی شده‌اند؛ آنها بردگان آزادی هستند که به نظر می‌رسد آزادانه و به اختیار در حرکتند؛ اما این حرکت همواره به واسطه سیاست‌ها و روابط اقتصادی جهانی و بازار سرمایه جهت‌دهی و به کار گرفته می‌شود. چنانچه آگامبن یادآوری کرده (۱۹۹۸، ۱۶۴)، فناوری چیزی است که زندگی عریان را کنترل می‌کند و در روابط مبتنی بر قدرت انسان‌ها را به مثابه هموساگری نگاه می‌دارد که می‌توان او را به قتل رساند اما نمی‌توان در پیش‌گاه امر مقدس قربانی کرد. این داستانی‌ست که اکنون در خاورمیانه شاهد آنیم. اگرچه در نگاه اول چنین به نظر می‌رسد

که در دنیای دیجیتال هیچ مرز و محدوده تبعیض آمیزی مانند نژاد، قومیت، رنگ، جنسیت، ملیت، قشر بندی و طبقه و ارزش های ایدئولوژیک وجود ندارد، اما دنیای دیجیتال مکانیسم ها و قوانین تجسم یافته ای برای افراد به عنوان تأمین کننده های خوراک ابزارهای دیجیتال تعبیه کرده است. افراد، علاوه بر کنترل توسط ابزارها و الگوریتم های هوشمند، در نظارت دائمی شبکه های اطلاعاتی، توسط خودشان توانمند و کنترل می شوند. این هویت خودسازمان ده و خودکنترل گر، درونی تر از وضعیت خودکنترل گری دلوزی (۱۹۹۲) است. مفهوم «هویت های احراز شده، تأیید شده و قابل اعتماد» در پلتفرم های دیجیتال که محیط های کاری جدیداند، نظم نوین نیروی کار انسانی - ماشینی با هویتی دیجیتال و طبقه بندی ای سیاسی اقتصادی را در بازارهای جهانی تثبیت می کند. نظمی که در عین حال با فراهم کردن امکان حرکت و رهایی از قیود مکانی، تصویری از آزادی را در فرد پدید می آورد. لازمه این نظم و زیرساخت های توسعه یافته آن نوعی بدن مندی سیال و رها شده در مکان است. کارگران موقت و آزادی که هیچ چشم انداز وسیعی از وظایف و نتایج پروژه خود ندارند، و در رقابت تشدید شده ای مشارکت می کنند که به صورتی ضمنی نسل آزادتری از کارگران خودساخته و به خودمتکی را پرورش می دهد. با این همه، این شیوه پیامدها و وهله های پیش بینی نشده بسیاری دارد که همچنان نتیجه حرکت و مواجهه های انسانی میان فرهنگ های گوناگون است. خودتکایی، درونی شدن مسئولیت و مواجهه های انسانی میان فرهنگ ها می تواند امکانی برای دگرگونی و پسراندن مرزهای ساختگی، ایجاد شبکه های چندفرهنگی مردمی و تلاشی برای موازنه قدرت و مهار دولت ها و سازمان های قانون گذار ملی و بین المللی باشد که به سربازان سرمایه بدل شده اند.

این بازار چند لایه اقتصادی از سویی حرکت و آزادی را چون کالایی جذاب و رؤیایی عرضه می کند، و از دیگر سو به واسطه قوانین سیاسی شده و ابزارهای بین المللی همچون تحریم ها، برای تثبیت و استقرار نظم و منافع خویش می کوشد. بازدارندگی و نابرابری نهفته در این تناقض در عبور از مرزها به واسطه «گذرنامه»، «ویزا»، «حق

اقامت» و تمایزگذاری سیاسی و حقوقی میان «مهاجر» و «بومی» به وضوح عینیت می‌یابد. این تمایز در قیاس میان کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی و آمریکایی-اروپایی در استفاده از واژه «جهان‌وطن» و وضوح بیشتری می‌یابد. اگر کوچ‌نشین دیجیتال آمریکایی-اروپایی به صورتی پیش‌فرض خود را «جهان‌وطن» می‌شناسد، کوچ‌نشین دیجیتال ایرانی با پیوستگی ای پنهان و درونی با «وطن» این شیوه زیستن را برای «بقای حیات انسانی» و «دسترسی» آزاد برمی‌گزیند و هنوز از نامیدن خود به مثابه فردی «جهان‌وطن» فاصله دارد. این پیوستگی درونی که در بحران‌ها به صورت اضطرابی به خود معطوف شده بروز می‌کند و نمایی از همبستگی ای میهن‌پرستانه است، هیچ شکافی را در خود منحل نمی‌کند. اگر کوچ‌نشین دیجیتال آمریکایی-اروپایی عینیت قواعد نئولیبرال در هیأتی مختار و آزاد است که از نظم سازمانی نیروی کار به خودآیینی سازمان‌دهی فردی و خودگردانی در بازارهای نوین گام نهاده، برای کوچ‌نشین دیجیتال ایرانی این خودسازمان‌دهی به واسطه شرایط جنگی و بحران‌های بی‌وقفه پیشاپیش امری درونی است که بازاری برای ارائه خویش جست‌وجو می‌کند. آنها روی دیگر داستان کوچ‌نشینان آمریکایی-اروپایی‌اند، که تکنولوژی و موقعیت برتر سیاسی و اقتصادی پیشاپیش مرزها را برای‌شان پس‌رانده‌است. برای کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی «استفاده از همه این فناوری‌ها و امکانات برای ساختن زندگی بهتر و غلبه بر بحران‌ها، محدودیت‌ها و مکانیسم‌های کنترل بی‌پایان» است.

در تصویری کلان‌تر آنها زاده‌شدگان خاورمیانه‌اند که تاریخی دیرینه از تمدن‌ها، جنگ‌ها، کوچیدن و کوچانده‌شدن را در ناخودآگاه خود به یادگار دارند و «از بحرانی به بحرانی دیگر کوچ می‌کنند». اگر زمانی منابع طبیعی و دسترسی به منابع دلیلی برای کوچ بوده‌است، اکنون تکنولوژی و دسترسی آزاد به تکنولوژی مبنای کوچیدن آنهاست. از سوی دیگر جنگ‌ها و جنگ‌طلبی‌ها، به مثابه بازدارندگان استقرار تکنولوژی و همبستگی جوامع، همچنان در منطقه خاورمیانه جریان دارد و سرسختانه بر مرزهای ایدئولوژیک و تنگ‌نظری‌های سودجویانه پامی فشارد. جنگ‌هایی که کوچ و هجرت را به

اجباری دردناک اما امری روزمره برای بقا تبدیل کرده‌اند. از این دید، کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی خود «استثنا» (آگامبن، ۱۹۹۸) هستند که پسرانده می‌شوند و از موقعیتی طردشده در اقتصاد سیاسی قوانین، دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی که به نهادهای حفاظت از بازار و سرمایه تبدیل شده‌اند، به بازار فراخوانده می‌شوند.

۶. قدردانی

این مطالعه بدون کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی که در این مسیر ماجراجویانه، پر تب و تاب و مملو از رخدادهای پیش‌بینی‌ناپذیر همچون تحریم‌های اقتصادی جدید، مذاکرات ایران و آمریکا و هجوم ری‌آلود اسرائیل به ایران، ما را همراهی و حمایت کردند، انجام‌نشده بود. عمیقاً از تک‌تک آنها قدردانی می‌کنم. امیدها و استقامت معنادار آنها برای سلامتی وطن در این روزهای سخت و رای‌گلایه‌ها و تداوم محدودیت‌های به‌خوبی گویای تناقضات و پیچیدگی‌های وضعیت کوچ‌نشینان دیجیتال ایرانی است. امیدوارم این مطالعه بتواند توجه مثبتی را برای تسهیل شرایط و سفر آنها به سوی جهانی برابرتر و امن‌تر و بدون تبعیض جلب کند. از خانم دکتر سوآد اُسیران^۱ استادیار دانشگاه بوغازیچی، به خاطر زحمات، راهنمایی‌ها و همراهی و حمایت‌شان در دشوارترین شرایط عمیقاً سپاسگزارم. دانش، پشتکار و دقت ایشان، همچنین بحث‌های روشن‌گرشان گشاینده افق‌های بسیاری در این پژوهش بوده‌است. اگرچه ایشان در درک و تحلیل داده‌ها نقش بسیار مؤثری داشتند، عدم تسلط به زبان فارسی و پایبندی ایشان به اخلاق علمی مانع از حضور ایشان در جمع نویسندگان مقاله بود و نام ایشان به درخواست خودشان از مقاله حذف گردید. قدردان همراهی علمی بی‌دریغ، لبخندپر مهر و صداقت بی‌بدیل ایشان هستم. همچنین، از دانشگاه تهران و دانشگاه بوغازیچی برای فراهم کردن فرصت این مطالعه و حمایت از انجام آن قدردانم.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۹۸

دوره ۱۸، شماره ۴
زمستان ۱۴۰۴
پایه ۷۲

1. Souad Osseiran, Assistant Professor Department of Sociology, Boğaziçi University, Istanbul, Türkiye. (0000-0002-2982-1107) souad.osseiran@bogazici.edu.tr

- Agamben, G. (1998), *Homosacer: Sovereign Power and Bare Life* (W. Hamacher, D. E. Wellbery, Ed.; D. Heller-Roazen, Trans.). Stanford University Press, Tanford, California. (Original work published 1995)
- Altenried, M. (2022). *The Digital Factory: The human labor of Automation*. , The University of Chicago Press, Ltd., London.
- Althoff, L., Eckert, F., Ganapati, S. & Walsh, C. (2022). The Geography of Remote Work. *Regional Science and Urban Economics*, 93, 103770. doi:10.1016/j.regsciurbeco.2022.103770
- Annamoradnejad, R., & Lotfi, S. (2010). Demographic Changes of Nomadic Communities in Iran (1956–2008). *Asian Population Studies*, 6(3), 335–345. doi:10.1080/17441730.2010.512764
- Atanasova, A. (2021). *Digital Nomadism as a Critique of Modern Life: The Role of Consumption*. [Doctoral dissertation, Royal Holloway, University of London]. Royal Holloway, University of London. <https://pure.royalholloway.ac.uk>
- Bahri, M.T. (2024). Evidence of the digital nomad phenomenon: From "Reinventing" migration theory to destination countries readiness. *Heliyon*, 10(17), 2024, e36655. doi:10.1016/j.heliyon.2024.e36655
- Barth, F. (1962). *Nomads of South Persia, The Basseri Tribe of thr Khamseh Confederacy*, Little, Brown and Company.
- Boas, F. (2015). The Diffusion of Cultural Traits. *Social Research*, 82(1), 177–186. <http://www.jstor.org/stable/44282095>
- Bourdieu, P. (1996). *Distinction, A Social critique of the Judgment of Taste* (R. Nice Trans.). Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts. (Original work published 1979)
- Bozzi, A. (2024). Digital nomadism from the perspective of places and mobilities: a literature review. *European Transport Research Review*. 16, 50. doi:10.1186/s12544-024-00663-z
- Busuttil, S. (2021, September 5). Mobility, *Prearity and Risk: A Beckian Analysis of Digital Nomadism*. <https://www.shaubusuttil.com/academic-writing/2021/8/18/digital-nomadism-mobility-and-risk>
- Cohen, S.A., Duncan, T. & Thulemark, M. (2013). Lifestyle mobilities: The crossroads of travel, leisure and migration. *Mobilities, Taylor & Francis Journals*, 10(1). 155-172. doi: 10.1080/17450101.2013.82648
- Cook, D. (2022). Breaking the Contract: Digital Nomads and the State. *Critique of Anthropology*, 42(3), 304-323. doi:10.1177/0308275X221120172
- Cook, D. (2023). What is a digital nomad? Definition and taxonomy in the era of mainstream remote work. *World Leisure Journal*, 65(2), 256-275. doi: 10.1080/16078055.2023.2190608
- Csordas, T. (2000). Computerized cadavers: Shades of being and representation in virtual reality. In P. E. Brodwin (Ed.), *Biotechnology and culture: Bodies, anxieties, ethics* (pp. 173–192). Bloomington: Indiana University Press.

- Csordas, T. (2011). *Cultural Phenomenology, Embodiment: Agency, Sexual difference and Illness*, A Companion to the Anthropology of the Body and Embodiment, First Edition, Blackwell Publishing Ltd.
- Deleuze, G. (1992). Postscript on the Societies of Control. *October*, 59, 3-7.
- Ellis, C., Adams, T. E., & Bochner, A. P. (2011). Autoethnography: An Overview. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, 36(4), 273–290.
- Erikson, T., H. & Neilsen, F., S. (2001). *A History of Anthropology*. Plutu Press.
- Ersöz, B. (2024). Removing the boundaries of flexibility: A critical evaluation on digital nomadism. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 241-252. doi:10.48145/gopsbad.1540618
- Geismar, H. & Knox, H. (2022). *Digital Anthropology Second Edition*, Routledge.
- Green, P. (2020). Disruptions of self, place and mobility: digital nomads in Chiang Mai. *Thailand, Mobilities*, 15(3), 431-445. doi: 10.1080/17450101.2020.1723253
- Hannonen, O. (2020). In search of a digital nomad: defining the phenomenon. *Information Technology & Tourism*, 22, 335-353.
- Haraway, D. (1987). A manifesto for Cyborgs: Science, technology, and socialist feminism in the 1980s. *Australian Feminist Studies*, 2(4), 1–42. doi:10.1080/08164649.1987.9961538
- Hashim, R. (2020). Sanctioning the sanctioned: A postcolonial perspective on the sanctions paradox. [Master's Thesis in Human Rights, Uppsala University]. Uppsala University.
- Hilbert, M. (2020). Digital technology and social change: the digital transformation of society from a historical perspective. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 22(2), 189-194. doi: 10.31887/DCNS.2020.22.2/mhilbert
- KC, H., & Triandafyllidou, A. (2025). Digital Nomadism and the Emergence of Digital Nomad Visas: What Policy Objectives Do States Aim to Achieve?. *International Migration Review*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/01979183241306367>
- Koskela, K., & Beckers, P. (2024). Typologizing Digital Nomad Visas: Comparing Policy Rationales from Tourism to Wealth Accumulation to Immigration. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 26(5), 407–425. doi:10.1080/13876988.2024.2343696
- Latour, B. (2013). *An Inquiry into Modes of Existence: An Anthropology of the Moderns*, Catherine Porter (tr.), Harvard University Press.
- Makimoto, T. & Manners, D. (1997). *Digital Nomad*. New York: Wiley.
- Mancinelli, F. (2020). Digital nomads: freedom, responsibility and the neoliberal order. *Inf Technol Tourism* 22, 417–437. doi:10.1007/s40558-020-00174-2
- McElroy, E. (2019). Digital nomads in siliconising Cluj: Material and allegorical double dispossession. *Urban Studies*, 57(15), 3078-3094. do:10.1177/0042098019847448
- McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. MIT Press.

- Mendoza Ovando, C. (2019). Anthropological concerns regarding digital technologies. *Church, Communication and Culture*, 4(1), 114-117. doi:10.1080/23753234.2019.1566748
- Miocevic, D. (2025). Baby Come Back: Resident-Digital Nomad Conflicts, Destination Identification, and Revisit Intention. *Journal of Travel Research*, 64(3), 696-715. doi:10.1177/00472875231220945
- Mohseni, H., de Almeida, M. A., Schneider, D. & Correia, A. (2024). 'Do I Belong Here, There, or Elsewhere?': The Materiality and Intangible Benefits of Technology in Digital Nomads' Place-Belongingness. *2024 8th International Symposium on Multidisciplinary Studies and Innovative Technologies (ISMSIT), Ankara, Turkiye*, 1-4. doi:10.1109/ISMSIT63511.2024.10757193
- Mulder, N. (2022). *The Economic Weapon: The Rise of Sanctions as a Tool of Modern War*. Yale University Press. New Haven and London.
- Ong, A. (2000). Graduated Sovereignty in South-East Asia. *Theory, Culture & Society*, 17(4), 55-75. doi:10.1177/02632760022051310
- Orel, M. (2019). Coworking environments and digital nomadism: balancing work and leisure whilst on the move. *World Leisure Journal*, 61(3), 215-227, doi:10.1080/16078055.2019.1639275
- Papadopoulos, D., Stephenson, N. & Tsianos, V. (2008). *Escape routes Control and Subversion in the Twenty-first Century*. Pluto Press, London, Ann Arbor, MI.
- Rahmatian, F., & Sharajsharifi, M. (2021). Artificial intelligence in MBA education: Perceptions, ethics, and readiness among Iranian graduates. *Socio-Spatial Studies*, 5(1). doi:10.22034/soc.2021.223600
- Salzman, P. C. (2002). Pastoral Nomads: Some General Observations Based on Research in Iran. *Journal of Anthropological Research*, 58(2), 245-264.
- Sánchez-Vergara, J. I., Orel, M. & Capdevila, I. (2023). "Home office is the here and now." Digital nomad visa systems and remote work-focused leisure policies. *World Leisure journal*, 65(2), 236-255. doi:10.1080/16078055.2023.2165142
- Schlagwein, D. (2018). Escaping the rat race: justifications in digital nomads. *Research-in-Progress Papers*. 31. https://aisel.aisnet.org/ecis2018_rip/31
- Sequera, J. (2024). Struggling With the Digital Nomad: Transnational Teleworkers as the New 'Creative Class' in the Urban Marketplace?. *International Journal of Urban and Regional Research*, 49(1), 204-213. doi:10.1111/1468-2427.13293.
- Sheller, M. & Urry, J. (2006). The New Mobilities Paradigm. *Environment and Planning A*, 38(2), 207-226. doi:10.1068/a37268
- Smith, J. M. (1978). Turanian nomadism and Iranian politics. *Iranian Studies*, 11(1-4), 57-81. doi:10.1080/00210867808701540
- Stéphane, S. (2017). *More than life Georg Simmel and Walter Benjamin on Art*. Northwestern University Press.
- Sternberg, J. (2021). *Urban Prospecting: The new Trajectories of labor and the making of the Digital nomads* (Unpublished doctoral dissertation). Northeastern University] Northeastern University, Boston, Massachusetts.

- Sutherland, W. & Jarrahi M. H. (2017). The Gig Economy and Information Infrastructure: The Case of the Digital Nomad Community. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 1(97), 1-24. doi:10.1145/3134732
- Tapper, R. (1997). *Frontier Nomads of Iran : A Political and Social History of the Shahsevan* Cambridge. Cambridge University Press. doi: 10.1016/j.regsciurbeco.2022.103770
- Thomas, A. (2024). Sanctions and Postcolonialism Statecraft in Iran: Resisting the Iran Libiya Sanctions Act and Beyond. *All Azimuth*, 13(2), 285-306. doi: 10.20991/allazimuth.1511004
- Thompson, B. Y. (2018). Digital Nomads: Employment in the GIG Economy. *ISSN 2283-7949, GLocalism: Journal of Culture, Politics and Innovation*, 1. doi:10.12893/gjcpi.2018.1.11
- Toivanen, M. (2023). Countercultural Lifestyle No More? Digital Nomadism and the Commodification of Neo-nomadic Mobilities. *Mobility humanities*, 2(2), 70-89. doi:10.23090/MH.2023.07.2.2.070
- Toivanen, M. (2025). The Freedom Paradox: Meanings and Configurations of Digital Nomadic Work. *International Migration Review*, 0(0). doi:10.1177/01979183251314848
- Toosi, R., & Sajjadi, M. (2025). A survey examination of psychological support in the workplace. *Journal of Cyberspace Studies*, 1-23.
- Wang, B., Schlagwein, D., Cecez-Kecmanovic, D., & Cahalane, M. (2019). Digital nomadism and the market economy: Resistance and compliance. *40th International Conference on Information Systems*, Association for Information Systems.
- Xiang, B. (2023). Logistical power and logistical violence: lessons from China's COVID experience, *Journal of Contemporary East Asia Studies*, 12(1), 315-330, doi:10.1080/24761028.2023.2285022
- Xiang, B. (2024). (Im)mobility infrastructure: A 21st-century dystopia?. *Applied Mobilities*, 9(4), 392-397, doi: 10.1080/23800127.2024.2343541
- Yıldırım, M. & Kaya, A. (2024). Experiences, expectations and suggestions of digital nomads towards an intangible cultural heritage. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 16(3), pp. 396-409. doi:10.1108/WHATT-03-2024-0055
- Yosunkaya, M., Omay, U. (2024). A Life Between Work and Travel: A Study on Turkish Digital Nomads. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi / Journal of Social Policy Conferences*, 87, 1-14, doi: 10.26650/jspc.2024.87.1577068
- Zhang, J., Zhao, W., Cheng, B., Li, A., Wang, Y., Yang, N. & Tian, Y. (2022). The Impact of Digital Economy on the Economic Growth and the Development Strategies in the post-COVID-19 Era: Evidence From Countries Along the "Belt and Road". *Front. Public Health* 10:856142. doi: 10.3389/fpubh.2022.856142

